

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

КРАВЧУК ГАННА ВІКТОРІВНА

УДК 368(477)(043.05)

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Чернігівському державному технологічному університеті та Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” (м. Суми).

Науковий консультант – доктор економічних наук, доцент
Козьменко Ольга Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
професор кафедри менеджменту;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Осадець Семен Степанович,
ДВНЗ “Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”,
професор кафедри страхування;

доктор економічних наук, професор
Мних Микола Володимирович,
Інститут економіки і менеджменту
Відкритого університету розвитку людини
“Україна” (м. Київ), директор;

доктор економічних наук, доцент
Школьник Інна Олександрівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
професор кафедри фінансів

Захист дисертації відбудеться “___” листопада 2010 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “___” жовтня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Динамічні зміни, що відбуваються у фінансовій сфері України, вплив світової фінансової кризи та об'єктивна турбулентність ринкового середовища зумовлюють необхідність формування ефективних механізмів управління ризиками, зокрема – побудови відповідної системи страхування.

Страховий ринок відіграє важливу роль в отриманні національних конкурентних переваг, тому проблема підвищення рівня конкурентоспроможності його суб'єктів сьогодні набуває особливого значення. Враховуючи суттєві зміни в організації страхової справи, особливої актуальності набувають проблеми розширення сфери і підвищення якості страхових послуг, удосконалення механізму мобілізації та використання ресурсів для забезпечення надійного страхового захисту усіх суб'єктів життєдіяльності і господарювання. Зростання актуальності вирішення цієї проблеми нерозривно пов'язано з розвитком процесів лібералізації фінансового ринку в контексті вступу України до СОТ і зняття обмежень щодо присутності іноземних страховиків на українському ринку, оскільки це обумовлює більш жорсткі вимоги до конкурентоспроможності страховиків та збільшує інтенсивність конкуренції. Зацікавленість страхових компаній у розробці стратегій позиціонування на ринку, що відповідають сучасним умовам бізнес-відносин, обумовлює необхідність розробки відповідних теоретико-методологічної бази і методичних підходів до оцінки рівня конкурентоспроможності страховиків, а також практичних механізмів та системи заходів щодо управління нею.

В Україні проблемі розвитку страхового ринку, його ролі та місця у фінансовій системі присвячені праці В.В. Базилевича, О.Д. Василика, Н.М. Внукової, К.Г. Воблого, О.О. Гаманкової, О.І. Барановського, О.М. Залєтова, О.Д. Заруби, О.В. Козьменко, М.Д. Лутака, М.В. Мниха, С.С. Осадця, В.П. Унінець-Ходаківської, В.М. Федосова, В.М. Фурмана, І.О. Школьник. Належне місце у формуванні теоретичного підґрунтя вирішення цієї наукової проблеми посідають роботи російських економістів Є.В. Коломіна, Ф.В. Коньшина, А.Б. Крутика, Л.А. Могильова, Л.О. Орланюк-Малицької, В.К. Райхера, Л.І. Рейтмана, В.О. Сухова, В.В. Шахова, М.Я. Шимінової та інших.

Слід також підкреслити, що на сьогодні досить інтенсивно ведуться наукові дослідження питань, пов'язаних з оцінкою рівня конкурентоспроможності страхових компаній, формуванням методології управління конкурентоспроможністю економічних агентів на фінансовому і страховому ринку. Загальні методологічні засади управління конкурентоспроможністю на рівні країн та окремих суб'єктів економіки знайшли відображення в доповідях Всесвітнього Економічного Форуму, дослідженнях Інституту Кенделла-Рассела щодо корпоративної конкурентоспроможності, працях Міжнародного інституту розвитку менеджменту, в роботах М. Портера, С. Гареллі, Ф. Котлера, Й. Шумпетера, А. Слоана, П. Друкера, Р. Солоу, Н. Негропonte та ін.

Разом з тим узагальнення досягнень світової та вітчизняної економічної думки з даної проблематики свідчать, що, незважаючи на значну кількість наукових робіт в галузі розвитку страхового ринку, вони носять загальний характер, акцентують увагу на досліджуваній проблемі або мають фрагментарний та незавершений характер. Потреба у комплексному та системному осмисленні окремих питань обумовлює необхідність формування принципово нової концепції управління конкурентоспроможністю страхових компаній з урахуванням розвитку глобалізаційних процесів та інтеграції українського страхового ринку до світового. Важливість дослідження вказаних проблем та недостатній рівень їх теоретико-методологічного обґрунтування визначили вибір теми дисертаційної роботи, свідчать про її актуальність, теоретичну та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з основними напрямками науково-дослідних робіт, над якими працює колектив Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Так, зокрема, пропозиції автора щодо визначення залежності між розвитком страхового ринку та підвищенням рівня конкурентоспроможності страхових компаній-резидентів включено до звіту за науково-дослідною темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0102U006965); пропозиції щодо розробки моделі подальшого розвитку страхового ринку України з урахуванням вимог “Солвенсі-2” – до звіту за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держ. реєстрації 0109U006782); пропозиції щодо визначення фінансових параметрів формування рейтингу страхових компаній – до звіту за темою “Формування страхового ринку України в контексті сталого розвитку” (номер держ. реєстрації 0107U012113).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток методологічних засад управління конкурентоспроможністю страхових компаній, поглиблення науково-методичного забезпечення щодо оцінки її рівня, розробка практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентних переваг страховиків.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- провести теоретико-методологічний аналіз базових понять конкуренції та конкурентоспроможності страхових компаній та систематизувати методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності і конкурентної позиції страхової організації і страхової послуги;
- проаналізувати загальну динаміку розвитку страхового ринку України, його основних показників та конкурентних позицій провідних страхових компаній;
- формалізувати змістовне навантаження та взаємозв'язки страхового продукту, страхової операції і страхової послуги, здійснити систематизацію бізнес-процесів у страхових компаніях;

- оцінити доцільність застосування процесно-орієнтованого підходу до дослідження діяльності страхової компанії як виробничої операційної системи з надання послуг;
- довести доцільність застосування страхового маркетингу в управлінні конкурентоспроможністю страхової компанії, страхового продукту, страхової операції і страхової послуги та уніфікувати методику застосування принципів стратегічного менеджменту при оцінці конкурентоспроможності страхової компанії;
- розробити модель конкурентоспроможності страхових компаній на основі синергетичного підходу шляхом застосування методології оптимізації внутрішніх факторів діяльності страхової компанії для оцінки конкурентоспроможності з урахуванням граничних умов зовнішнього середовища;
- поглибити наукові уявлення про формування конкурентних стратегій страхових компаній на базі оптимуму конкурентних переваг;
- здійснити моделювання залежності життєвого циклу страхової компанії від стадій життєвих циклів страхових послуг на основі врахування конкурентних переваг;
- поглибити методичні підходи до оцінки наслідків світової фінансової кризи для страхових ринків країн світу, здійснити аналіз перспектив розвитку страхового ринку України після світової фінансової кризи та запропонувати нові методичні підходи до прогнозування його розвитку.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між суб'єктами страхового ринку з приводу формування конкурентних переваг в процесі боротьби за платоспроможний попит.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади і науково-методичне забезпечення управління конкурентоспроможністю страхових компаній.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення теорії фінансів, страхування та маркетингу, сучасні концепції операційного та страхового менеджменту, а також теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, які присвячені проблемам підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю страхових компаній.

Для вирішення сформульованих завдань використовувались загальнонаукові та специфічні методи: абстрактно-логічний – при формуванні системи показників оцінки конкурентоспроможності страхової компанії та страхової послуги; порівняння – при вивченні динаміки і закономірностей розвитку страхового ринку; синтезу, системного підходу, структурний – при дослідженні особливостей розвитку страхової компанії як учасника відносин у сфері формування конкурентоспроможності на страховому ринку; статистичний – для аналізу тенденцій розвитку страхового ринку, методи кореляційно-регресійного, факторного аналізу та методи моделювання – для вивчення взаємозв'язків між

окремими складовими системи управління конкурентоспроможністю страхових компаній.

Інформаційно-фактологічною базою дисертаційного дослідження є: дані фінансової звітності вітчизняних страхових компаній; законодавчі і нормативні документи України, офіційні дані Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, інших органів державного і регіонального управління; аналітична інформація науково-дослідних установ; монографічні дослідження та наукові публікації з питань розвитку страхової справи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми розробки методологічних засад до оцінки та управління конкурентоспроможністю страхових компаній, а також теоретичного і методичного забезпечення підвищення їх конкурентних переваг.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- обґрунтовано можливість застосування процесно-орієнтованого підходу до дослідження діяльності страхових компаній, що дозволило формалізувати змістовне навантаження загальної виробничої системи страхової компанії як сукупності взаємодіючих між собою елементів ланцюга причинно-наслідкових взаємозв'язків процесу перетворення страхових продуктів у страхові послуги шляхом здійснення страхових операцій;
- розроблено концептуальні засади оцінки конкурентоспроможності страхової компанії на підставі визначення співвідношення систематизованих бінарних характеристик її конкурентних переваг, обумовлених зовнішніми та внутрішніми чинниками формування конкурентного середовища на страховому ринку, що, у свою чергу, дозволило розробити науково-методичний підхід до вибору оптимальної конкурентної стратегії страховика;
- розроблено механізм врахування синергетичного ефекту при визначенні рівня конкурентоспроможності страхової компанії на основі просторової та часової компонент, що забезпечує досягнення порівнянності при оцінці рівнів конкурентоспроможності різних страхових компаній, діяльність яких поширена на території різних країн, а також формалізувати умови досягнення незнижуваного рівня конкурентоспроможності страхових компаній як граничного значення для отримання можливості управління терміном дії окремих стадій їх життєвого циклу;
- запропоновано науково-методичний підхід до встановлення залежності життєвого циклу страхової компанії від стадій життєвих циклів страхових послуг, що дозволило встановити необхідні та достатні умови (у тому числі частку страхової послуги у страховому портфелі) досягнення страховиком найвищого рівня конкурентоспроможності на відповідному сегменті страхового ринку та розробити механізм оцінки конкурентних переваг страхової компанії на основі розрахунку доходів страховика від реалізації конкретної послуги в конкретний проміжок часу;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до прогнозування базових та похідних показників результативності функціонування страхового ринку, що дозволило провести комплексне дослідження тенденцій розвитку страхового ринку України, визначити причини та спрогнозувати кількісні параметри циклічних і сезонних коливань його параметрів;
- науково-методичний підхід до оптимізації структури портфеля страхових послуг страховика з метою підвищення його конкурентоспроможності на страховому ринку;
- наукові засади розмежування виробничої і операційної систем страхової компанії за їх функціональним навантаженням, структурою, методами вирішення управлінських завдань, що дозволило формалізувати механізм їх взаємодії та визначити просторово-структурні межі функціонування;
- теоретико-методичні засади структуризації бізнес-процесів у страховій компанії за центрами відповідальності шляхом виокремлення виробничої системи страхової компанії першого порядку (ВССК1), яка включає сукупність підрозділів, що безпосередньо задіяні у створенні страхових продуктів, та виробничої системи другого порядку (ВССК2), яка, отримавши від ВССК1 страховий продукт, перетворює його на страхову послугу;
- методичний підхід до інтегральної оцінки конкурентоспроможності страхової компанії на основі попередньої діагностики її діяльності за технічними та економічними параметрами, який, на відміну від існуючих, базується не лише на оцінці конкурентної позиції компанії по окремим показникам її діяльності, а й відображає результативність при формуванні конкурентних переваг в процесі боротьби за платоспроможний попит з урахуванням кон'юнктури страхового ринку та потреб споживачів;
- механізм комплексної діагностики поточної конкурентної позиції страховика, який передбачає дослідження: динаміки розвитку страхового ринку, роботи мідл-офісу і страхових посередників, рівня задоволення конкретним страховим продуктом різних груп клієнтів, потреб потенційних клієнтів та основних перешкод при роботі з ними, основних конкурентів. Для оцінки внутрішніх конкурентних переваг страховика запропоновано систему показників, що характеризують його фінансово-економічний стан, а для оцінки ефективності діяльності персоналу – механізм оцінки внеску персоналу у досягнення цілей компанії (внеску для клієнтів, інноваційного внеску, фінансового внеску, внеску у внутрішню організацію бізнесу тощо);
- матричний підхід до оцінки конкурентоспроможності страхової послуги на основі “жорстких” параметрів (відповідність міжнародним і національним стандартам, нормативам, законодавчим актам тощо) та “м’яких” параметрів (опосередковані якісні характеристики послуги, що визначають особливості її сприйняття споживачами, суб’єктивні порівняльні переваги), формалізовано вимоги до оцінки якості страхової послуги з точки зору страховика та страхувальника, а також систему найбільш релевантних факторів впливу;

набули подальшого розвитку:

- концептуальні засади застосування принципів і методів стратегічного менеджменту та страхового маркетингу у страховій справі як інструментів забезпечення рівня конкурентоспроможності страхової компанії, що дозволило розглядати їх через призму необхідності взаємного врахування інтересів і потреб страховика і страхувальника та взаємовигідність процесу створення страхової послуги;
- визначення економічного змісту понять “страховий продукт”, “страхова операція”, “страхова послуга”, відповідно до чого пропонується розуміти: 1) *страховий продукт* як сукупність процедур (організаційних, інформаційних, фінансових, юридичних) і правил, об’єднаних єдиною технологією обслуговування клієнтів – як законодавчо встановлених, так і розроблених самостійно страховою компанією, щодо ефективного здійснення конкретних видів страхування даною компанією у відповідності з її політикою і корпоративною культурою і в обов’язковому порядку формалізованих у відповідній документації, через яку даний продукт пропонується (може бути запропонованим) на ринку страхових послуг потенційним споживачам; 2) *страхові операції* як такі види діяльності страхової компанії, які безпосередньо пов’язані з проведенням страхування, а саме: оформлення і розрив договорів добровільного майнового і особистого страхування; облік і оцінка майна, яке підлягає обов’язковому страхуванню; розрахунок обсягу страхових платежів і їх стягнення; організація інкасації і безготівкових розрахунків; ведення особових рахунків страхувальників; складання страхових актів; визначення і виплата страхового покриття (страхових сум); організація пере страхування значних ризиків; створення резервних фондів і т.д.; 3) *страхову послугу* як результат виконання страхових операцій;
- сутнісна характеристика економічної категорії “конкурентоспроможність” на різних рівнях ієрархічно-структурного узагальнення: по відношенню до страхового продукту, страхової послуги та страхової компанії. Так, під “конкурентоспроможністю страхового продукту” запропоновано розуміти ступінь його відповідності на певний момент вимогам цільових груп споживачів щодо страхового захисту; під “конкурентоспроможністю страхової послуги” – ступінь відповідності страхових продуктів, які входять до її складу, і процесів виконання страхових та інших операцій, що забезпечують її надання, вимогам цільових груп споживачів у порівнянні з аналогічними послугами компаній-конкурентів, представлених на страховому ринку. “Конкурентоспроможність страхової компанії” запропоновано трактувати як комплексну порівняльну характеристику, яка відображає рівень переваги сукупності оціночних показників діяльності, що визначають успіх компанії на певному сегменті страхового ринку за певний проміжок часу по відношенню до сукупності показників конкурентів, в основі якої лежить сукупність критеріальних ознак та збалансоване поєднання обраних показників економічної активності, фінансової стійкості, рентабельності, достатності капіталу,

соціальних інтересів та фінансово-інвестиційної діяльності страховиків, яка забезпечує загальний економічний ефект та фінансовий результат функціонування страховика.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання при обґрунтуванні стратегічної позиції страхових компаній на ринку, розробці системи заходів щодо її досягнення, що в сукупності формує підґрунтя для підвищення якості надання страхових послуг і розширення їх спектра. Основні наукові положення та методологічні узагальнення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які призначені для використання в практиці оцінки та прогнозування рівня конкурентоспроможності страховиків, у процесі розробки державних програмних документів, що визначатимуть стратегію розвитку страхового ринку України.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження, зокрема: Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (довідка від 13.10.2010 № 13377/34-10), ВАТ НАСК “Оранта” (довідка від 15.06.2010 № 51/01), ЗАТ СК “Кремень” (довідка від 22.06.2010 № 19-1), СК “ПЗУ Україна” (довідка від 03.06.2010 № 37/4), АТ “Страхова група “ТАС” (довідка від 28.05.2010 № 785).

Результати наукових досліджень автора використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін “Страховання”, “Страхові послуги”, “Ринок фінансових послуг” (акт від 23.06.2010).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція “Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів (м. Ірпінь, 2009 р.), Міжнародна конференція “Єврорегіон “Дніпро” (м. Чернігів, 2004 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Соціально-економічний розвиток України і її регіонів” (м. Харків, 2010 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція “Наука і освіта – 2005” (м. Дніпропетровськ, 2005 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики” (м. Харків, 2009 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Управління фінансами в умовах вступу до СОТ” (м. Харків, 2009 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2009 р.) та ін.

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 51 науковій праці загальним обсягом понад 87,45 друк. арк., з яких особисто автору належать 57,87 друк. арк., у тому числі 2 одноосібні монографії, 3 колективні монографії, 23 статті у наукових фахових виданнях, 11 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 4 підручники (у співавторстві).

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації 489 сторінок, у т.ч. на 116 сторінках розміщено 57 таблиць, 66 рисунків, 2 додатки і список літератури з 417 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі **“Системний підхід до аналізу операційної діяльності страхової компанії”** застосовано процесно-орієнтований підхід до аналізу діяльності страхової компанії; здійснено аналіз взаємозв’язку страхового продукту, страхової операції і страхової послуги; розвинуто методичні підходи до застосування системного підходу до аналізу діяльності страхової компанії.

У сучасних дослідженнях необґрунтовано мало уваги приділяється ролі перетворення страхового продукту на страхову послугу як дієвого інструмента реалізації політики управління результативністю діяльності страхової компанії, в той же час автором як методологічне підґрунтя подальшого дослідження обрано саме такий підхід.

У більшості наукових праць страховий продукт розуміється переважно як комплекс зобов’язань страховика. При цьому передумови і обставини виконання зобов’язань, тобто момент виникнення страхового продукту, збігається з моментом першого страхового внеску страхувальником або з моментом підписання договору. На відміну від таких трактовок автором запропоновано розуміти страховий продукт як сукупність процедур (організаційних, інформаційних, фінансових, юридичних) і правил, об’єднаних єдиною технологією обслуговування клієнтів, – як законодавчо встановлених, так і розроблених самостійно страховою компанією, щодо ефективного здійснення конкретних видів страхування даною компанією у відповідності з її політикою і корпоративною культурою й в обов’язковому порядку формалізованих у відповідній документації, через яку даний продукт пропонується (може бути запропонованим) на ринку страхових послуг потенційним споживачам.

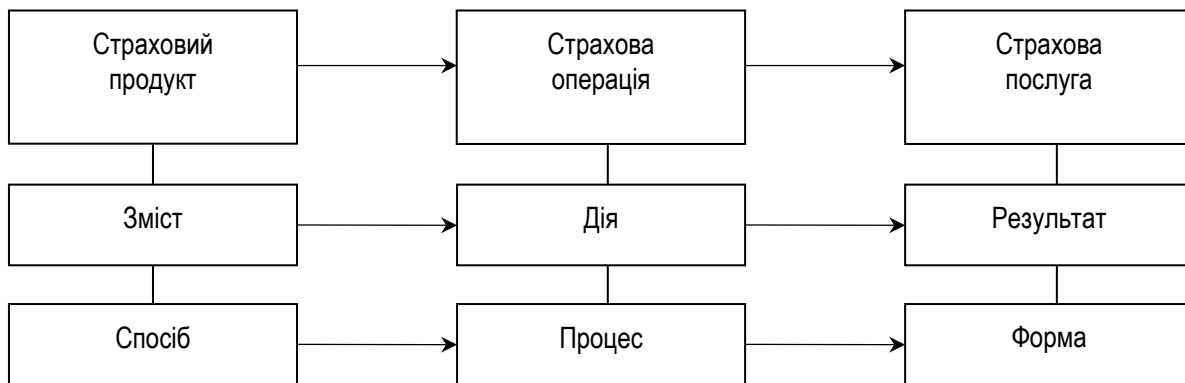
Вітчизняними та закордонними дослідниками страхова операція найчастіше визначається як операція, віднесена до **“виду фінансових послуг”** або процес надання та споживання певних фінансових послуг. На відміну від існуючих підходів, страхові операції запропоновано трактувати як види діяльності страхових організацій, безпосередньо пов’язані з проведенням страхування: оформлення і розрив договорів добровільного майнового і особистого страхування; облік і оцінка майна, яке підлягає обов’язковому страхуванню; розрахунок обсягу страхових платежів і їх стягнення; організація інкасації і безготівкових

розрахунків; ведення особових рахунків страхувальників; складання страхових актів; визначення і виплата страхового покриття (страхових сум); організація перестраховування значних ризиків; створення резервних фондів і т.д.

В усталеному розумінні страхова послуга трактується як: специфічний товар, запропонований на страховому ринку або трудова доцільна діяльність апарату страхової компанії і страхових посередників, результати якої виражаються у корисному ефекті, що задовольняє страхові інтереси клієнтури (страхувальників). Крім цього, автором страхова послуга розуміється як результат виконання страхових операцій, що мають характерні ознаки: абстрактність; невіддільність послуги від джерела і невіддільність виробництва від споживання; неоднаковість або непостійність попиту; договірний характер; зв'язок з грошима; протяжність в часі; вторинність потреб, що задовольняються.

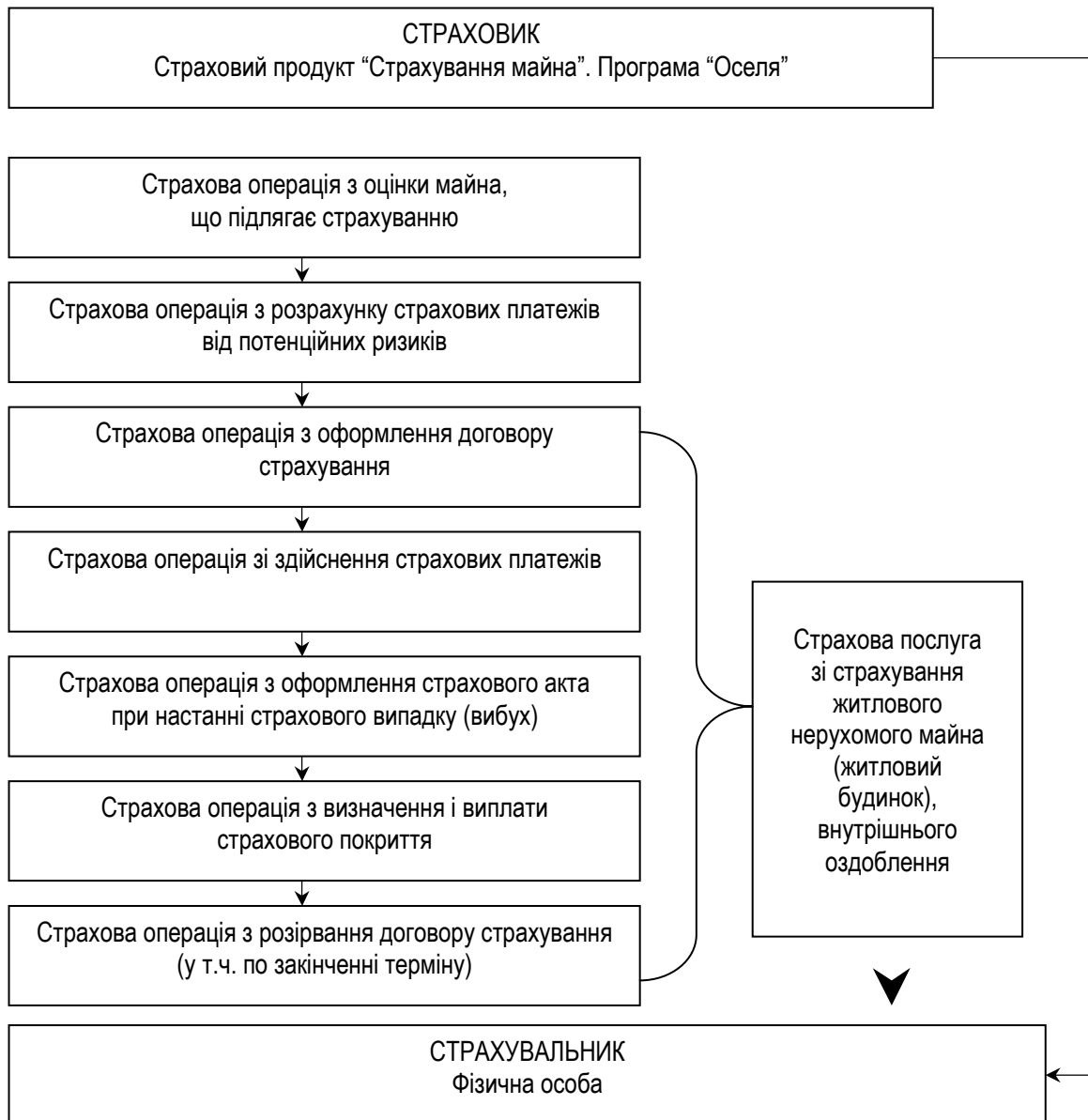
У роботі використовується системний підхід до дослідження страхових компаній. Під системним підходом до управління діяльністю страхової компанії розуміється сукупність спеціальних функцій і послідовних дій менеджерами страхових компаній, спрямованих на адаптацію процесів операційної діяльності страховиків з елементами перетворення страхового продукту на страхову послугу для підвищення ефективності їх діяльності на страховому ринку.

Доведено, що для оцінки конкурентоспроможності страховика страхову діяльність слід розглядати як процес виробництва (функціонування виробничої системи), а саме процес перетворення страхових продуктів у страхові послуги шляхом здійснення страхових операцій (рис. 1, 2).

Рис. 1. Послідовність визначення понять “страховий продукт”, “страхова операція”, “страхова послуга”

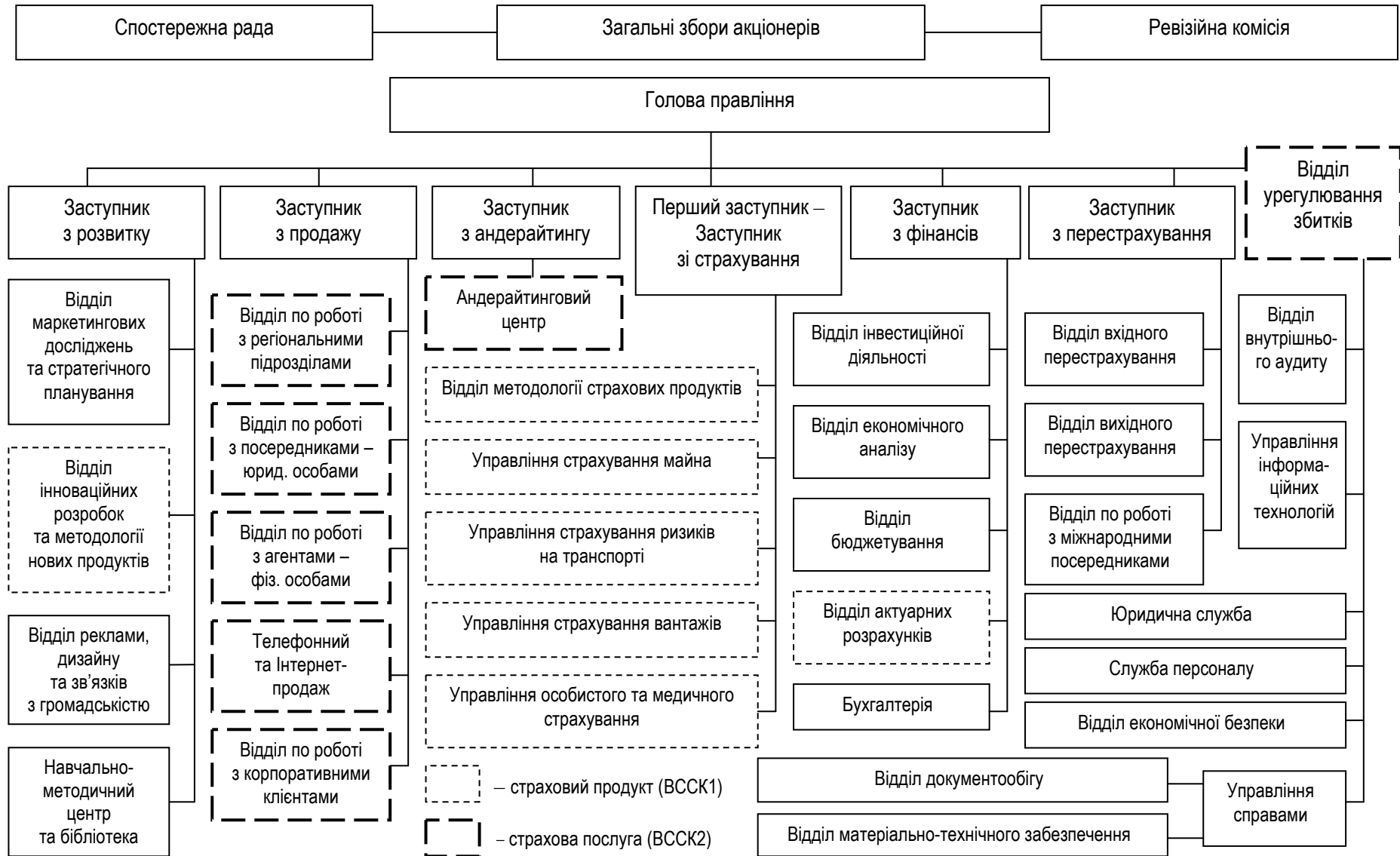
Виходячи з цього, автором розмежовано виробничу і операційну системи страхової компанії через систематизацію бізнес-процесів, які забезпечують виконання різних функцій для досягнення сукупної мети функціонування страховика. Структурно-логічне зображення прикладу взаємодії операційної і виробничої систем страхової компанії представлено на рис. 3.

Рис. 2. Приклад процесу перетворення страхового продукту у страхову послугу шляхом виконання страхових операцій

Виробничу діяльність страхової компанії з урахуванням системного підходу запропоновано розглядати як загальну виробничу систему страхової компанії (ЗВССК), тобто як сукупність взаємодіючих між собою різноманітних елементів ланцюга причинно-наслідкових взаємозв'язків процесу надання страхових послуг шляхом використання страхових продуктів при виконанні страхових операцій, найбільш оптимально організованих з метою задоволення потреб клієнтів у перерозподілі страхових ризиків.

У межах ЗВССК запропоновано виокремити: 1) виробничу систему першого порядку (ВРСК1), яка охоплює сукупність елементів по виробництву (створенню) страхового продукту; 2) виробничу систему другого порядку (ВССК2), яка отримавши від ВССК1 страховий продукт, перетворює його на страхову послугу.

Рис. 3. Місце операційної системи (страхові продукт і послуга) у структурі страхової компанії (акціонерне товариство)

До складу операційної системи страхової компанії (ОССК), крім ЗВССК, необхідно включити елементи (підрозділи), які виконують функції планування, контролю, маркетингу тощо, тобто які безпосередньо задіяні у просуванні продукту (послуги) на ринок і його реалізації (ВССК1, ВССК2, відділи маркетингових досліджень, стратегічного планування, економічного аналізу та бюджетування). У роботі доведено, що операційна система страхової компанії є більш широкою, ніж виробнича, за своїм змістом, функціями і структурою, обсягами управлінської діяльності, методами вирішення управлінських завдань.

У другому розділі **“Теоретико-методологічні засади реалізації системного підходу до оцінки конкурентоспроможності страхової компанії”** визначено методологічні засади формування системи оцінки конкурентоспроможності страховиків; виокремлено місце рейтингів в системі інструментів реалізації концепції конкурентоспроможності страховиків, визначено напрями суб’єктно-об’єктного взаємозв’язку параметрів конкурентоспроможності для певних суб’єктів ринку.

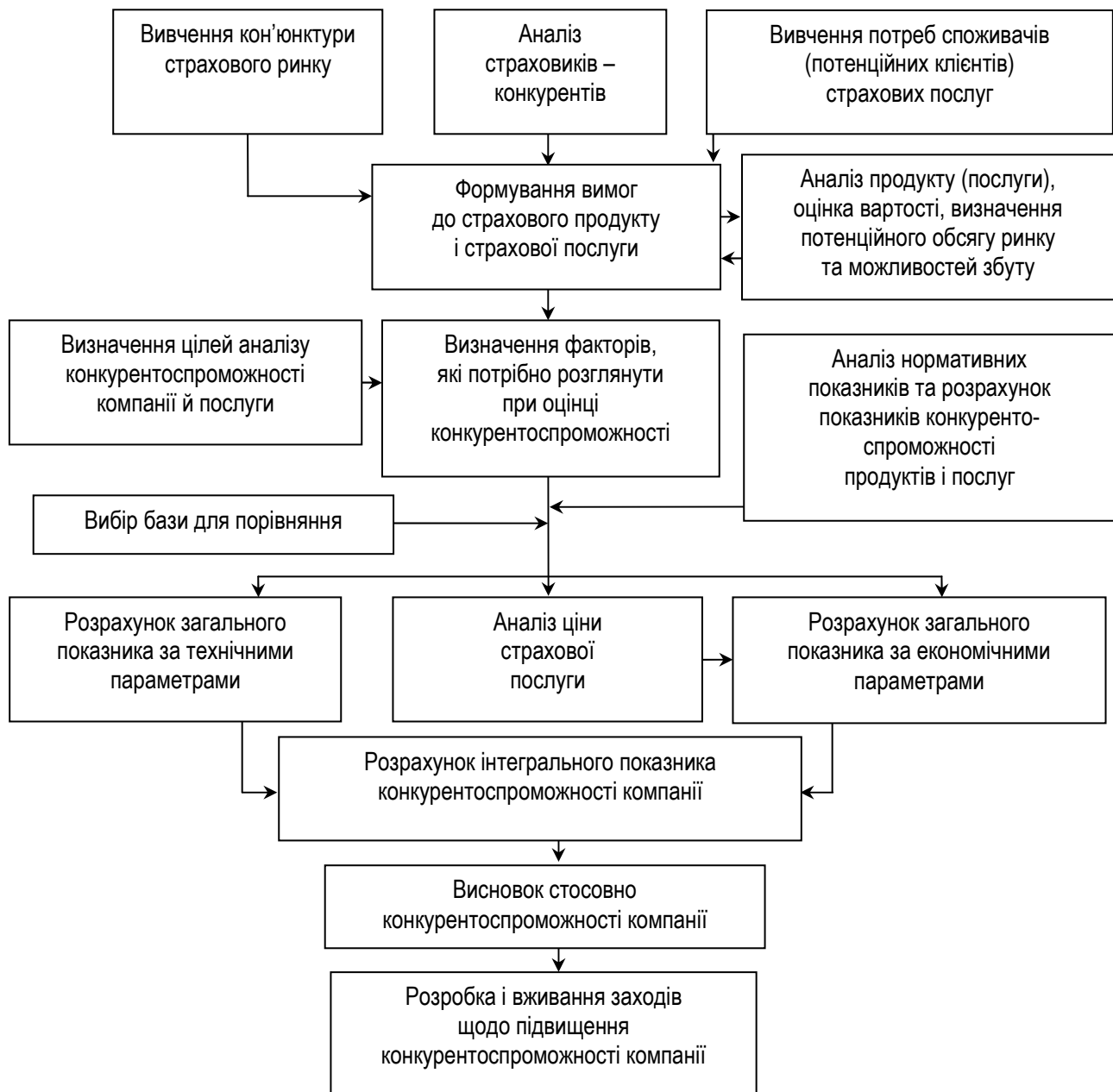
Автором **“конкуренція на страховому ринку”** розглядається як економічний процес, який полягає у взаємодії, взаємозв’язку та боротьбі діючих на певному сегменті ринку страхових компаній та направлений на забезпечення кращих можливостей для реалізації страхових послуг, задоволення потреб клієнтів і одержання максимального прибутку.

Під конкурентоспроможністю страхового продукту у роботі розуміється ступінь його відповідності на певний момент вимогам цільових груп споживачів щодо страхового захисту; під конкурентоспроможністю страхової послуги – ступінь відповідності страхових продуктів, які входять до її складу, і процесів виконання страхових та інших операцій, що забезпечують її надання, вимогам цільових груп споживачів у порівнянні з аналогічними послугами компаній-конкурентів, представлених на страховому ринку.

Системний підхід до процесів визначення й оцінки конкурентоспроможності страхових компаній обумовлює його розуміння як комплексної порівняльної характеристики, яка відображає рівень переваги сукупності оціночних показників діяльності, що визначають успіх компанії на певному сегменті страхового ринку за певний проміжок часу по відношенню до сукупності показників конкурентів. В основі такої характеристики лежить сукупність критеріальних ознак та збалансоване поєднання обраних показників економічної активності, фінансової стійкості, рентабельності, достатності капіталу, соціальних інтересів та фінансово-інвестиційної діяльності страховиків, яка забезпечує загальний економічний ефект та фінансовий результат функціонування страховика. Таким чином, конкурентоспроможність страхових компаній трактується як наявні можливості для надання таких страхових послуг, яким з боку потенційних страховиків буде надано пріоритет перед послугами компаній-конкурентів, які знайдуть попит і будуть з успіхом реалізовані на страховому ринку, забезпечуючи таким чином успішне функціонування даної організації у довгостроковій перспективі.

Автором здійснено порівняльний аналіз найбільш поширених науково-методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності страховиків та розви-

нуто їх шляхом розробки механізму інтегральної оцінки конкурентоспроможності страхової компанії на основі попередньої діагностики за технічними та економічними параметрами. Такий підхід, на відміну від існуючих, базується не лише на оцінці конкурентної позиції через ефективність менеджменту, а відображає результативність діяльності страхової компанії з приводу формування конкурентних переваг в процесі боротьби за платоспроможний попит з урахуванням кон'юнктури страхового ринку та потреб споживачів (рис. 4).

Рис. 4. Алгоритм оцінки конкурентоспроможності страхової компанії

Страхові компанії, здійснюючи операції у фінансовому секторі економіки, формують результативні показники своєї діяльності на основі оцінки конкурентоспроможності, що дозволяє ранжувати дану діяльність і визначати пріори-

тети. З іншого боку, опосередковано про конкурентоспроможність страхової компанії можна судити за рейтингуванням страховиків, що є досить поширеним методом у зарубіжній практиці, де визначенням рейтингу організацій займаються спеціальні компанії і служби. До найбільш визнаних у світі рейтингових агентств належать: Financial, Time, Fortune, Value Line, Moody's, Standard & Poor's. Автором у роботі наведено характеристику таких рейтингувань.

У третьому розділі **“Оцінка динаміки розвитку страхового ринку України і конкурентних позицій провідних страхових компаній”** обґрунтовано місце страхового ринку у структурі фінансового ринку та фінансовій системі країни, досліджено його структуру та конкурентні позиції провідних страхових компаній, досліджено особливості функціонування страхового ринку України.

Дослідження сутності страхового ринку дозволило автору впорядкувати суб'єктно-об'єктні взаємозалежності, що виникають між його інфраструктурними елементами, а також систему взаємозв'язків в межах фінансового ринку. Сферою перетину інтересів страхового та фінансового ринків в межах фінансової системи країни є фінансові потоки, які формують систему взаємодії між страховими компаніями, страховими посередниками і страхувальниками, в той час як сферою перетину інтересів ринку страхових послуг та ринку фінансових послуг є види і технології страхування.

Розглядаючи страховий ринок з точки зору управління конкурентоспроможністю страхової компанії, автор визначає страховий ринок як поле для конкурентної боротьби за досягнення тих або інших цілей страховиками, страховими посередниками і, навіть, страхувальниками. У цілому страховий ринок є складною багатофакторною динамічною системою, що об'єднує низку взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем: страхових продуктів, тарифів, організації продажів і формування попиту, інфраструктури тощо.

Автором поглиблено класифікацію страхового ринку шляхом виділення наступних підходів: за рівнем інтеграції страхового ринку (на рівні Світової організації торгівлі та на рівні ЄС); за рівнем концентрації страхового капіталу; за рівнем перерозподілу ризиків по каналам міжнародного перестраховання.

З метою дослідження динаміки розвитку страхового ринку України і конкурентних позицій провідних страхових компаній визначено його структуру та систему взаємозв'язків. Ретроспективний аналіз результативних показників функціонування страхового ринку України (табл. 1) дозволив визначити ряд взаємозалежних позитивних тенденцій, зокрема: реальне зростання обсягів страхових операцій з усіх видів страхування; зростання загальної суми страхових платежів, отриманих страховиками; структурні зміни на користь добровільного страхування і його довгострокових видів; збільшення кількості договорів страхування (перестраховання), укладених за сприяння страхових брокерів; зростання показників фінансової надійності страховиків, формування фінансових груп за участю страховиків; поступове збільшення на вітчизняному страховому ринку чисельності страхових компаній з іноземним капіталом.

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності страхового ринку за період I півріччя 2007 р. – I півріччя 2009 р.

Показник	I півріччя 2007 р.	II півріччя 2007 р.	I півріччя 2008 р.	II півріччя 2008 р.	I півріччя 2009 р.	I півріччя 2009 р. / I півріччя 2008 р.	
						млн. грн.	%
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, в тому числі:	8 885 441	11 294 499	11 246 303	11 582 428	9 549 050	-1 697 253	-15,1
- зі страховальниками – фізичними особами	7 186 125	9 261 214	8 869 284	9 816 186	8 142 250	-727 034	-8,2
Валові страхові премії, млн. грн.	7 673,1	10 335,1	11 279,5	12 729,1	9 514,0	-1 765,5	-15,7
Чисті страхові премії, млн. грн.	5 325,6	7 028,2	7 601,9	8 379,9	6 313,4	-1 288,5	-16,9
Валові страхові виплати, млн. грн.	1 784,7	2 428,3	3 376,0	3 674,7	3 275,5	-100,5	-3,0
Рівень валових виплат, %	23,3	23,5	29,9	28,8	34,4	4,5	15,1
Чисті страхові виплати, млн. грн.	1 599,9	2 284,1	3 223,5	3 322,6	2 916,7	-306,8	-9,5
Рівень страхових виплат, %	30,0	32,5	42,4	39,6	46,2	3,8	9,0
Сплачено на перестраховання (млн. грн.), у т.ч.	2 772,2	3 651,7	4 229,4	4 835,2	3 754,3	-475,1	-11,2
- перестраховикам-нерезидентам	424,8	344,7	551,8	486,0	553,8	2,0	0,4
Виплати, компенсовані перестраховиками (млн. грн.), у т.ч.	239,2	415,5	418,5	508,0	471,5	53,0	12,7
- перестраховиками-нерезидентами	54,4	274,6	266,2	155,7	112,6	-153,6	-57,7
Отримані страхові премії від перестраховиків-нерезидентів, млн. грн.	51,6	60,6	115,4	202,1	131,6	16,2	14,0
Виплати, компенсовані перестраховикам-нерезидентам, млн. грн.	113,0	391,1	436,1	619,5	392,9	-43,2	-9,9
Обсяг сформованих страхових резервів, (млн. грн.), у т. ч.	6 256,8	8 423,3	9 127,2	10 904,1	9 619,6	492,4	5,4
- резерви зі страхування життя	762,2	991,3	1 166,5	1 609,0	1 603,6	437,1	37,5
Загальні активи страховиків, млн. грн.	26 274,3	32 213,0	35 561,7	41 930,5	41 999,5	6 437,8	18,1
Активи, млн. грн.	16 410,9	19 330,3	20 852,2	23 904,9	22 947,2	2 094,9	10,0
Обсяг сплачених статутних фондів, млн. грн.	9 351,7	10 633,6	11 970,5	13 206,4	13 627,1	1 656,6	13,8

До негативних тенденцій розвитку страхового ринку України слід віднести наступні: велика кількість страхових компаній з незначним капіталом не забезпечує значну капіталізацію вітчизняного страхового ринку; недостатність резервів (гарантійний фонд сформувала 441 страхова компанія (на загальну суму 13,2 млрд. грн.), з яких у 43 компаній він був меншим 5 тисяч гривень; вільні резерви, які мають бути сформовані страховими компаніями з метою забезпечення платоспроможності, сформував тільки 81 страховик (на загальну суму 2,8 млрд. грн.)); значна частина українських страхових компаній використовується для оптимізації оподаткування та легалізації коштів; зростаюча чисельність страхових компаній (табл. 2). Автор наголошує на необхідності встановлення оптимальної кількості страхових компаній, що здатна буде забезпечити достатній рівень капіталізації страхового ринку, високий рівень конкурентоспроможності, а також дозволить скоротити чисельність суб'єктів моніторингу для Держфінпослуг, що позитивно позначиться на регулюванні ринку та його подальшому розвитку.

Таблиця 2

**Концентрація ринку ризикового та лайфового страхування в Україні
в 2003-2009 рр.**

Показники	Період						
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Концентрація ринку ризикового страхування в Україні							
Частка перших 3 компаній, %	23,3	22,55	12,5	12,2	12,6	12	11,2
Частка перших 50 компаній, %	77,7	83	75,5	74,7	74,4	72,7	75,2
ННІ (індекс Херфіндаля-Хіршмана), од.	282,1	315,9	167,6	162,7	169,1	–	–
Концентрація ринку лайфового страхування в Україні							
Частка перших 3 компаній, %	69,2	56,2	52,1	58,5	52,1	51,2	54,3
Частка перших 10 компаній, %	95,3	93,0	91,2	90,1	86,4	79,8	80,9
ННІ (індекс Херфіндаля-Хіршмана), од.	1941,8	1443,9	1257,7	1466,0	1234,0	–	–

Проведене дослідження конкурентних позицій провідних страхових компаній України довело, що саме перші двадцять страховиків у рейтингу визначають вектор розвитку страхового ринку в цілому, а отже виявлені негативні тенденції в його функціонуванні притаманні і діяльності компаній-лідерів.

На сьогодні розвиток страхового ринку України продовжує характеризуватися незбалансованістю між окремими видами страхування. Підтвердженням даного факту є значне переважає ризикових видів над страхуванням життя. При цьому серед ризикових видів страхування провідне місце займає добровільне майнове страхування.

В докризовий період за рахунок стрімкого зростання страхових премій страхові компанії забезпечували поточні страхові виплати і не звертали увагу на стратегію формування і якість страхових резервів та ліквідність власних активів. Протягом останніх двох років така політика страхових компаній лише посилила негативний вплив на стабільність їх функціонування. Крім цього, особливо гострою постала проблема випереджаючого зростання валових страхових виплат та збільшення їх рівня, яке відбулось в результаті погіршення економічної ситуації в Україні. Враховуючи, що більшість вітчизняних страхових компаній дотримуються політики виплати власних зобов'язань за рахунок нарощення страхових платежів, то виникає проблема збереження фінансової стійкості страховиків у нових умовах функціонування страхового ринку.

У четвертому розділі **“Застосування страхового маркетингу і стратегічного менеджменту при наданні послуг і оцінці конкурентоспроможності страхової компанії”** визначено місце страхового маркетингу та стратегічного менеджменту в загальній системі управління конкурентоспроможністю страхової компанії і страхової послуги.

Дієвим інструментом страховиків в конкурентній боротьбі за платоспроможний попит на ринку є страховий маркетинг, який, на відміну від існуючих підходів, автор розглядає через призму необхідності взаємного врахування інтересів і потреб страховика і страхувальника, бо створення страхової послуги є їх спільним і взаємовигідним процесом. Під управлінням конкурентоспроможністю страхової послуги запропоновано розуміти сукупність заходів з системного і постійного її удосконалення та просування до клієнта на основі інструментів комплексу маркетингових комунікацій, а саме реклами, стимулювання збуту, суспільних зв'язків (PR), персональних продажів, образного іміджу, директ-маркетингу тощо.

Автором формалізовано сучасні тенденції у розвитку страхового маркетингу, що дозволяє стверджувати наступне: 1) намітилась тенденція до розвитку маркетингу інноваційних страхових послуг на основі детального врахування вимог ринку; 2) багато страхових компаній відходять від примітивного погляду на маркетинг як на інструмент безвідповідального продажу страхового продукту; 3) страховий маркетинг еволюціонує в бік усе більш повного впровадження у повсякденне життя компаній; 4) страховий маркетинг перестає існувати як незалежний інструмент, а перетворюється на засіб досягнення загальних цілей компанії; 5) поступово удосконалюється набір маркетингових інструментів; 6) страхові компанії прагнуть до соціальної орієнтації бізнесу.

Автором досліджено перспективи застосування принципів і методів стратегічного менеджменту у страховій справі та обґрунтовано, що це є одним із інструментів забезпечення рівня конкурентоспроможності страхової компанії на основі створення альтернатив стратегічного розвитку страхової компанії через чітке розмежування їх взаємовпливу та взаємозв'язку. Проведено аналіз переваг, недоліків та меж застосування страховиками різноманітних стратегій формування

та підтримки конкурентних переваг, а саме: лідерство за витратами; диференціація або індивідуалізація; концентрація на вузькому сегменті ринку на основі низьких витрат; концентрація на вузькому сегменті ринку на основі диференціації; найкраща вартість.

Доведено, що точність оцінки конкурентоспроможності страховика буде досягнуто лише за умов системної (з чітко визначеною базою порівняння) оцінки, яка повинна містити параметри не лише фінансового спрямування, а й результати менеджменту, ефективності застосування маркетингового інструментарію, якісних характеристик страхової послуги та сервісного обслуговування страхувальника. На рис. 5 наведено приклад заходів щодо підвищення конкурентоспроможності страхової послуги.

У роботі сформовано наступний алгоритм комплексної діагностики поточної конкурентної позиції страховика: загальний огляд страхового ринку з метою одержання чіткого уявлення про стан, динаміку, проблеми, тенденції і перспективи його розвитку; виявлення поточних проблем у роботі працівників мідл-офісу і страхових посередників з метою одержання уявлення про основні перешкоди на шляху збільшення обсягів надання страхових послуг і покращення якості їх надання, розробка пропозицій щодо усунення цих перешкод; аналіз рівня задоволення конкретним страховим продуктом різних груп клієнтів з метою одержання “зворотного зв’язку” (мотиви придбання продукту, задоволеність процесом надання послуги, основні претензії, запити, бачення подальшого співробітництва); аналіз потреб потенційних клієнтів з метою з’ясування основних мотивів обрання іншої страхової компанії, з’ясування основних потреб клієнтів, їхніх очікувань, рівня інформованості про компанію та її страхові продукти і послуги, оцінки ступеня зацікавленості у послугах і зміні страхової компанії; вивчення основних конкурентів, які працюють у даному сегменті страхового ринку з метою оцінки переваг і недоліків власного страхового продукту; матричний аналіз конкурентоспроможності страхової послуги і компанії в цілому з метою оцінки сильних сторін і можливостей розвитку, слабких сторін і загроз.

Для оцінки внутрішніх конкурентних переваг страховика у роботі наводиться система показників, що характеризують його фінансово-економічний стан (статутний капітал, основні засоби, кількість укладених договорів, обсяги страхових платежів та виплат, сукупні доходи та витрати, прибутки у тарифах, від інвестиційної діяльності, фактичний та чистий, страхові резерви), а також систему показників рентабельності та ліквідності за окремими напрямками діяльності страхової компанії, показників фінансової спроможності та стійкості.

Для оцінки ефективності діяльності персоналу страхової компанії пропонується застосовувати оцінку внеску співробітника у досягнення цілей компанії (внеску для клієнтів, інноваційного внеску, фінансового внеску, внеску у внутрішню організацію бізнесу).

Рис. 5. Приклад заходів щодо підвищення конкурентоспроможності страхової послуги

Всі параметри конкурентоспроможності страховика та страхової послуги пропонується розділити на дві категорії: “жорсткі” (параметри відповідності міжнародним і національним стандартам, нормативам, законодавчим актам тощо) та “м’які” (параметри, які є опосередкованими якісними характеристиками компанії або послуги, визначають особливості сприйняття їх споживачами, а також суб’єктивні порівняльні переваги). Проведення кількісної оцінки за м’якими параметрами ускладнено, тому запропоновано здійснювати його через зіставлення параметрів об’єкта аналізу з параметрами бази порівняння (потреба споживачів, послуги конкурентів, гіпотетичний зразок послуги, група аналогічних послуг, величина корисного ефекту) шляхом використання диференціального, комплексного і змішаного методу оцінки.

Автором формалізовано вимоги до оцінки якості страхової послуги з точки зору як страховика, так і страхувальника. Для розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності страхової послуги з точки зору страхувальника розроблено шкалу оцінювання послуг, сформовано систему найбільш релевантних факторів впливу та обґрунтовано наступні рівні їх значущості: оптимальність при співвідношенні “ціна/якість” – 0,15; імідж та репутація страховика – 0,15; фінансове положення та рейтинг страхової компанії – 0,2; компетентність та професіоналізм персоналу – 0,1; доброзичливість та культура обслуговування – 0,05; менеджмент якості добросовісного виконання зобов’язань – 0,1; пов-

нота наданої інформації та її достовірність – 0,05; умови страхування – 0,05; місцезнаходження страхової компанії – 0,05; можливість отримання повного пакета послуг, у який входять всі ризики, що цікавлять страхувальника – 0,1.

Інтегральну оцінку конкурентоспроможності страхової послуги з точки зору страхувальника запропоновано здійснювати на основі матриці “Параметри/Рівні”, формалізовано також граничні межі оціночних інтервалів.

На основі проведеного дослідження найбільш релевантними факторами інтегральної оцінки конкурентоспроможності страхової послуги з точки зору страховика запропоновано вважати: рентабельність страхової послуги; витрати на заробітну плату; витрати на підвищення кваліфікації кадрів; витрати на підбір кадрів; витрати на впровадження новітніх технологій; адміністративні витрати; витрати на інформацію; витрати на виплату відшкодувань; витрати на оренду приміщення; витрати на створення резервів.

У п'ятому розділі **“Розвиток науково-методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності на страховому ринку з застосуванням економіко-математичного апарату”** здійснено моделювання конкурентоспроможності страхових компаній, оптимізацію внутрішніх факторів діяльності страховиків, поглиблено методичні підходи до формування конкурентних стратегій страхових компаній, розроблено модель залежності життєвого циклу страхової компанії від стадії життєвих циклів страхових послуг на основі врахування конкурентних переваг.

Для оцінки конкурентоспроможності страхової компанії автором розроблено економіко-математичну модель, яка враховує синергетичний ефект на основі просторової та часової компонент. Відповідно до цієї моделі рівень конкурентоспроможності s -ї страхової компанії (PK_s) запропоновано визначати на основі співвідношення конкурентних переваг, які надають виділені економічні чинники впливу даному страховику, та усіх можливих конкурентних переваг, досягнення яких є можливим в рамках конкурентного середовища на страховому ринку:

$$RK_s = \frac{\sum_{s=1}^N k_s (\{p_{l,l=1+k}, d_{l,l=1+k}\})}{k}, \quad (1)$$

де k – загальна кількість усіх конкурентних переваг, досягнення яких є можливим в рамках конкурентного середовища на страховому ринку; k_s – кількість конкурентних переваг s -ї страхової компанії.

Середній рівень конкурентоспроможності усіх N страхових компаній, які функціонують на території певної країни (середній рівень у просторі RK_p) має дорівнювати середньому рівню конкурентоспроможності певної страхової компанії за визначений час її функціонування на страховому ринку (середній рівень у часі RK_T). Просторова компонента конкурентоспроможності страхових

компаній визначається на основі рівнів конкурентоспроможності $s = 1 \div N$ страховиків:

$$RK_p = \frac{\sum_{s=1}^N RK_s}{N}, \quad (2)$$

де RK_p – середній рівень конкурентоспроможності страхових компаній у просторі;

RK_s – рівень конкурентоспроможності s -ї страхової компанії на території визначеної країни функціонування;

N – кількість страхових компаній, діяльність яких поширена на території визначеної країни.

Часова компонента конкурентоспроможності конкретної страхової компанії визначається на основі рівнів конкурентоспроможності $t = 1 \div T$ страховиків за визначений проміжок часу:

$$RK_T = \frac{\sum_{t=1}^T RK_t}{T}, \quad (3)$$

де RK_T – середній рівень конкурентоспроможності страхової компанії у часі;

RK_t – рівень конкурентоспроможності страхової компанії станом на t -й проміжок часу функціонування;

T – взятий для аналізу проміжок часу діяльності страхової компанії (в межах часу з моменту виникнення та виходу на страховий ринок до поточного моменту часу).

На основі наведених вище середнього рівня конкурентоспроможності у просторі RK_p та середнього рівня у часі RK_T пропонується визначати *незнижуваний рівень конкурентоспроможності* (NRK – граничне значення для отримання можливості продовження життєвого циклу діяльності на страховому ринку) страхових компаній:

$$NRK = \begin{cases} RK_p, & \text{якщо } RK_p = RK_T; \\ \max\{RK_p; RK_T\}, & \text{якщо } RK_p \neq RK_T. \end{cases} \quad (4)$$

Математична формалізація конкурентних переваг оцінки рівня конкурентоспроможності страхових компаній досягається в межах страхового ринку, на якому вони функціонують. Отримання страховиками додаткових конкурентних переваг на внутрішньому страховому ринку можна проводити на основі синергетичної взаємообумовленості економічних чинників конкурентного середовища.

З метою порівнянності рівнів конкурентоспроможності страхових компаній, діяльність яких поширена на території різних країн, запропоновано рівень

конкурентоспроможності страхової компанії у певній країні визначати як пару чисел $(RK_s; \alpha)$.

$$RK_s = \frac{\sum_{l=1}^L k_l}{\sum_{s=1}^S k_s}, \quad (5)$$

де $k_l, l=1 \div L$ – кількість конкурентних переваг страхової компанії, а L , відповідно, – усі можливі конкурентні переваги (потенціал) даної компанії;

$k_s, s=1 \div S$ – кількість конкурентних переваг діяльності страхових компаній даної країни, а S , відповідно, – усі можливі конкурентні переваги (потенціал) даної країни;

При цьому α – рівень досягнення граничного рівня конкурентоспроможності страхових компаній даної країни, який визначається за допомогою формули:

$$\alpha = \begin{cases} 1, \text{ якщо } RK_p = RK_T = NRK; \\ RK_p / RK_T, \text{ якщо } RK_p < RK_T; \\ RK_T / RK_p, \text{ якщо } RK_p > RK_T. \end{cases} \quad (6)$$

Таким чином, запропонована автором модель оцінки конкурентоспроможності страхових компаній на основі синергетичного підходу дозволяє визначити рівень конкурентоспроможності страхової компанії, виходячи з конкурентного середовища на страховому ринку, на основі врахування неявного ефекту від спільного впливу конкурентних переваг за допомогою визначених чинників як складної єдиної системи.

Специфіка процесу оптимізації внутрішніх резервів страхової компанії як пріоритетний напрямок покращення її функціонування в цілому та збільшення конкурентоспроможності зокрема полягає у тому, що внутрішні резерви страхових компаній розглядаються як окремі напрямки покращення діяльності без проведення розрахунку їх оптимального співвідношення (зокрема, часток страхових послуг у страховому портфелі компанії). Виходячи з того, що одним із основних завдань страхової компанії є отримання найбільшої кількості конкурентних переваг, що виступають базою забезпечення постійного рівня ефективності, прибутковості та рентабельності їх діяльності, доцільним є проведення оптимізації внутрішніх факторів діяльності страховиків. Виходячи з вищевизначеної гіпотези, автором запропонована побудова економіко-математичної моделі, яка виступає спрощеним відображенням фінансових потоків реально діючої страхової компанії і характеризує лише найважливіші для дослідника аспекти, надає можливість визначити суттєві властивості та поведінку за будь-яких імовірнісних ситуацій.

$$\max F = c_1 x_1 + c_2 x_2 + \dots + c_l x_l + \dots + c_n x_n + 0x_{n+1} + 0x_{n+2} + 0x_{n+3}; \quad (7)$$

$$\begin{cases} z_1 x_1 + z_2 x_2 + \dots + z_l x_l + \dots + z_n x_n + x_{n+1} = SR \\ v_1 x_1 + v_2 x_2 + \dots + v_l x_l + \dots + v_n x_n + x_{n+2} = PP \\ w_1 x_1 + w_2 x_2 + \dots + w_l x_l + \dots + w_n x_n + x_{n+3} = ST \\ x_1 + x_2 + \dots + x_l + \dots + x_n = 1 \end{cases} \quad (8)$$

$$x_l \geq 0,$$

- де F – рівень конкурентоспроможності страхової компанії;
 x_l – частка l -ї страхової послуги у страховому портфелі;
 c_l – конкурентні переваги, які можна отримати за умов реалізації l -ї страхової послуги;
 z_l – витрати на покриття збитків, які виникають у випадку настання страхових випадків, передбачені наданням l -ї страхової послуги;
 SR – страхові резерви компанії;
 v_l – вартість надання l -ї страхової послуги;
 PP – платоспроможний попит на страховому ринку у вартісному вираженні;
 w_l – витрати на ведення угод з надання l -ї страхової послуги;
 ST – встановлені страховою компанією страхові тарифи на надання l -ї страхової послуги.

Вирішення задачі лінійного програмування передбачає знаходження оптимальної стратегії (програми дій) даної економічної системи шляхом перебору усіх можливих комбінацій часток страхових послуг у страховому портфелі компанії $x_1, x_2, \dots, x_l, \dots, x_m$ (допустимих планів), які задовольняють певні умови. Ця задача в роботі вирішена за допомогою симплекс-методу через побудову симплексних таблиць задач лінійного програмування оптимізації структури страхового портфеля для визначення нових опорних планів через вибір вектора, який вводиться в базис, і вектора, який виводиться з базису, що дозволяє використувати метод Жордана-Гаусса. Задана модель оптимізації внутрішніх факторів діяльності страхової компанії дозволила у результаті перебору усіх можливих комбінацій часток страхових послуг у страховому портфелі компанії, які задовольняють граничні умови, знайти нове наукове вирішення проблеми оцінки конкурентоспроможності страховика з урахуванням граничних умов зовнішнього середовища.

Формування конкурентних стратегій страхових компаній на базі оптимуму конкурентних переваг автором пропонується визначати з урахуванням синергетичного ефекту страхової компанії за наступною моделлю бінарних характеристик (9):

$$k_s = \max \left\{ \sum_{i=1}^k Z_{zi} | S_{zi} \geq 1; \sum_{i=1}^k Z_{vi} | S_{vi} \geq 1 \right\} + \left[\frac{1}{m} \sum_{j=1}^m r_j a_{ji} \right] | S_{zi} \geq 2 + \left[\frac{1}{n-m} \sum_{l=m+1}^n r_l a_{li} \right] | S_{vi} \geq 2, \quad (9)$$

$$a_{ji}, a_{li} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } l\text{-й економічний чинник надає } i\text{-ту конкурентну перевагу} \\ 0, & \text{якщо } l\text{-й економічний чинник не надає } i\text{-ту конкурентну перевагу} \end{cases}$$

де k_s – кількість конкурентних переваг s -ї ($s = 1 \div N$) страхової компанії;

S_{zi} – сума бінарних характеристик за i -ю ($i = 1 \div k$) конкурентною перевагою, яка може бути обумовлена m зовнішніми економічними чинниками формування конкурентного середовища внутрішнього страхового ринку;

S_{vi} – сума бінарних характеристик за i -ю ($i = 1 \div k$) конкурентною перевагою, яка може бути обумовлена $n-m$ внутрішніми економічними чинниками формування конкурентного середовища внутрішнього страхового ринку;

r_j – ранг j -го ($j = 1 \div m$) зовнішнього економічного чинника;

r_l – ранг l -го ($l = m+1 \div n$) внутрішнього економічного чинника;

$[ ]$ – ціла частина числа;

a_{ji}, a_{li} – бінарні характеристики взаємообумовленості конкурентних переваг страхової компанії зовнішніми/внутрішніми економічними чинниками формування конкурентного середовища на внутрішньому страховому ринку.

Не менш важливим параметром визначення конкурентної стратегії страхової компанії виступає кількісна оцінка її рівня конкурентоспроможності на страховому ринку, яка визначається наступним чином:

$$RK_s = \frac{k_s}{k + \left[\frac{1}{m} \sum_{j=1}^m r_j \right] + \left[\frac{1}{n-m} \sum_{l=m+1}^n r_l \right]}, \quad (10)$$

де k_z – загальна кількість усіх можливих конкурентних переваг, досягнення яких є можливим в рамках конкурентного середовища на страховому ринку;

r_j – ранг j -го ($j = 1 \div m$) зовнішнього економічного чинника;

r_l – ранг l -го ($l = m+1 \div n$) внутрішнього економічного чинника.

В результаті проведеного економіко-математичного моделювання доведено, що при прийнятті фінансових рішень обов'язково повинні бути проаналізовані найбільш значимі чинники, які мають суттєвий вплив на діяльність компанії через ранжування окремих чинників за ступенем їх впливу на діяльність компанії, оскільки це дозволяє зосередити увагу на найвагоміших факторах і не зупинятися на не впливових.

Автором формалізовано індикатори застосування страховою компанією окремих конкурентних стратегій (“активний екстраверт”, “екстраверт-адаптація”, “зовнішнє очікування”, “внутрішнє очікування”, “пасивний інтроверт”, “інтроверт-лідер”) в залежності від кількості отриманих конкурентних переваг, обумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

Автором розроблено модель виявлення залежності життєвого циклу страхової компанії від стадії життєвого циклу страхових послуг, яка дозволяє визначити залежність доходу страхової компанії в t -й період часу її життєвого циклу від сум доходів, який отримується страховою компанією у разі надання страхувальникам m страхових послуг на відповідних етапах їх життєвих циклів на основі k конкурентних переваг:

$$Q_t = \sum_{l=1}^m x_l p_{lt} \sum_{i=1}^k q_{lti}, \quad (11)$$

де Q_t – дохід страхової компанії в t -й період часу її життєвого циклу;
 x_l – частка l -ї ($l = 1 \div m$) страхової послуги у страховому портфелі;
 p_{lt} – імовірність того, що в t -й період часу життєвого циклу l -ї ($l = 1 \div m$) страхової послуги буде отримано дохід $Q_{lt} = \sum_{i=1}^k q_{lti}$;
 q_{lti} – дохід, який страхова компанія може отримати від страхувальників при наданні l -ї ($l = 1 \div m$) страхової послуги в t -й період часу її життєвого циклу на основі i -ї ($i = 1 \div k$) конкурентної переваги.

Показник p_{lt} пропонується розраховувати наступним чином:

$$p_{lt} = C_T^t \cdot \sum_{k=0}^{t-1} (-1)^k \cdot C_t^k \cdot \left(\frac{t-k}{T}\right)^T, \quad (12)$$

де T – тривалість життєвого циклу страхової послуги;
 t – період отримання страховою компанією доходу від надання страхувальникам відповідної страхової послуги;
 $k = 0 / (t - 1)$ – термін до наступного періоду отримання страховою компанією доходу від надання страхувальникам страхової послуги;
 C_T^t, C_t^k – число комбінацій t елементів із загальної сукупності T (відповідно комбінацій k елементів із сукупності t).

Частка l -ї ($l = 1 \div m$) страхової послуги у страховому портфелі визначається як складова оптимального плану $(x_1^*, x_2^*, \dots, x_l^*, \dots, x_m^*)$, при якому страхова компанія досягає максимально можливого рівня конкурентоспроможності при її діяльності в рамках конкурентного середовища на страховому ринку. Оптимальний план визначається симплексним методом як розв’язок задачі лінійного програмування оптимізації внутрішніх факторів діяльності страхової компанії для оцінки рівня конкурентоспроможності у взаємозв’язку із граничними умовами зовнішнього середовища.

У роботі доведено, що використання моделювання залежності життєвого циклу страхової компанії від стадій життєвого циклу страхових послуг на основі врахування конкурентних переваг є ефективним механізмом підвищення якості оцінки конкурентоспроможності страхових компаній.

У шостому розділі **“Науково-методичні засади врахування кризових явищ при прогнозуванні параметрів діяльності страхового ринку”** визначено наслідки впливу фінансової кризи для страхових ринків країн світу, здійснено аналіз розвитку страхового ринку України, розвинуто методичні підходи до прогнозування результативних параметрів діяльності страхового ринку.

Теоретико-аналітичне дослідження впливу фінансової кризи на функціонування страхових компаній у 2008-2009 рр. в Україні та світі дозволило формалізувати науково-методичні засади врахування будь-яких кризових явищ в економіці при забезпеченні розвитку страхового ринку. Дослідження показало, що нестабільність фінансової системи у 2008-2009 рр. негативно вплинула на розвиток світового страхового ринку, проте не завдала катастрофічних втрат. Наслідки фінансової кризи по-різному відобразилися на діяльності компаній life і non-life страхування, а також їх вплив на страховий сектор залежав від рівня розвитку країни.

Таблиця 3

**Основні показники страхових ринків розвинених країн і країн,
що розвиваються, у 2008-2009 рр.**

Показники	Розвинені країни		Країни, що розвиваються	
	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.
Life страхування				
Валові страхові премії, млрд. дол. США	2 168,1	2 046,7	271,2	284,6
Реальний темп приросту, %	-5,3	-2,8	14,6	4,2
Частка світового ринку, %	89,1	87,8	10,9	12,2
Частка страхових премій у ВВП, %	5,2	5,0	1,4	1,5
Страхові премії на душу населення, дол. США	2174,4	1979,9	47,4	48,8
Non-life страхування				
Валові страхові премії, млрд. дол. США	1538,7	1485,8	242,0	248,8
Реальний темп приросту, %	-1,9	-0,6	7,1	2,9
Частка світового ринку, %	86,5	85,7	13,5	14,3
Частка страхових премій у ВВП, %	3,6	3,6	1,3	1,3
Страхові премії на душу населення, дол. США	1481,0	1424,9	42,0	42,7
Всього по страховій галузі				
Валові страхові премії, млрд. дол. США	3706,8	3532,7	513,3	533,4
Реальний темп приросту, %	-3,4	-1,8	11,1	3,5
Частка світового ринку, %	88,0	86,9	12,0	13,1
Частка страхових премій у ВВП, %	8,8	8,6	2,7	2,9
Страхові премії на душу населення, дол. США	3655,4	3404,9	89,4	91,5

В найгіршому стані виявилися компанії life страхування розвинених країн. В країнах, що розвиваються, незважаючи на складну економічну ситуацію, продовжилось зростання страхового сектора, хоча темпи цього зростання знизилися порівняно з попередніми періодами. Починаючи з другої половини 2009 р., розпочались відновлення і стабілізація функціонування страхового ринку в розвинених країнах, що підтверджується підвищенням рівнів капіталізації та платоспроможності страхових компаній. На відміну від загальносвітових тенденцій 2008-2009 років, вплив негативних факторів на вітчизняний страховий ринок був значним. Так, світова фінансова криза позбавила український фінансовий і страховий ринки значної кількості їх переваг і потенційних можливостей.

Автором здійснено аналіз розвитку страхового ринку України, причому узагальнення його сильних та слабких сторін здійснено за окремими групами параметрів: економічними, інституціональними, організаційно-правовими, функціональними, кадровими, інформаційно-аналітичними, соціально-психологічними, регуляторними.

Автором визначено, що головним фактором ефективного функціонування страховиків на ринку України виступає регуляторний вплив органів державного нагляду, зокрема найбільш вагомим в діяльності органів державного регулювання та нагляду є вжиття заходів не лише антикризового характеру, а й таких, що мають на меті та є дієвими у сфері підвищення конкурентоспроможності як окремих страхових компаній, так і страхового ринку України в цілому. Відзначена роль Держфінпослуг у стабілізації ситуації на страховому ринку України. Визначено основні напрямки роботи органів державного регулювання та нагляду щодо подолання негативних наслідків впливу фінансової кризи. Обґрунтовано доцільність та необхідність реалізації визначених антикризових заходів.

Основними напрямками підвищення конкурентоспроможності вітчизняних українських страхових компаній, сформованими за результатами проведеного наукового дослідження, визнані: розробка нових страхових продуктів та послуг; поліпшення корпоративного управління; створення нових каналів збуту страхових послуг; зростання капіталізації; впровадження аутсорсингу; підвищення якості менеджменту; розвиток страхового "ритейлу"; розвиток страхування життя; впровадження інформаційних технологій.

Дослідження перспектив розвитку страхового ринку України після світової фінансової кризи дозволило спрогнозувати два шляхи його подальшого функціонування: песимістичний і оптимістичний. За умови незначних змін у законодавчій сфері та збереження існуючих умов діяльності учасників страхових відносин страховий ринок України і в подальшому буде розвиватись лише за допомогою перевищення темпів зростання премій над виплатами. Це може бути забезпечено шляхом освоєння нової клієнтської бази, демпінгу тарифів на страхові послуги та прийняття на законодавчому рівні обов'язковості деяких видів страхування. З іншого боку, за умови зменшення економічного зростання вищенаведена політика буде неможливою і призведе до невиконання страховиками взятих на себе зобов'язань.

Одним із напрямків підвищення рівня конкурентоспроможності страховиків є отримання прогностичної інформації про ймовірність розвитку страхового ринку на перспективу. Виходячи з цього, розроблено методику прогнозування базових та похідних показників результативності діяльності страхового ринку. Для перевірки часових рядів на однорідність було використано метод Ірвіна та його модифікацію. Перевірку гіпотез стосовно сталості середнього значення та дисперсії кожного часового ряду, тобто стаціонарності часового ряду, проведено за методом різниць середніх рівнів та методом Форстера-Стюарта. Стаціонарність останніх двох часових рядів визначено за допомогою критерію Стьюдента. Проведено дослідження автокореляційної функції часового ряду, за вибіркою у 8 спостережень розраховані коефіцієнти автокореляції та проаналізовані відповідні корелограми (нульових та перших різниць), що у сукупності дало оптимальний результат прогнозування показників рівня конкурентоспроможності страхового ринку України. Проведене автором комплексне дослідження існуючих тенденцій розвитку страхового ринку України дозволило здійснити: 1) прогнозування кількісних показників та визначення причин циклічних і сезонних коливань параметрів страхового ринку; 2) аналіз структури часових рядів, що відображають співвідношення щорічних валових премій та різниці валових премій та надходжень до ВВП країни в 2001-2008 рр.; 3) аналіз структури часових рядів, що відображають співвідношення як активів до кількості страхових компаній, так і кількості компаній до чисельності населення країни в 2001-2008 рр.

На основі проведених розрахунків прогностичних значень рівнів часового ряду на 2009 рік різними методами згладжування зроблено ряд висновків щодо результативності застосованих підходів. Так, зокрема, згладжування за допомогою простої ковзної середньої ґрунтується на тому, що в середніх величинах взаємно гасяться випадкові відхилення, причому чим більше значення порядку згладжування, тим більший ефект згладжування. Песимістичний прогноз надає можливість отримати метод зваженої ковзної середньої, а оптимістичний – метод експоненційного згладжування з параметром згладжування 0,7, підкреслюючи як загальну зростаючу тенденцію в кінці досліджуваного часового ряду, так і коливання окремих рівнів всередині прогностичного інтервалу.

Застосування запропонованих науково-методичних засад врахування кризових явищ у діяльності суб'єктів страхових відносин дозволить в майбутньому мінімізувати негативний вплив фінансових криз на розвиток страхового ринку.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що полягає у формалізації та розробці методологічного забезпечення управління конкурентоспроможністю страхових компаній України в контексті глобалізаційних процесів, поглибленні відомих та розробці і обґрунтуванні нових підходів до покращення конкурентних переваг страховиків.

За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Як методологічне підґрунтя дослідження обрано гіпотезу про роль перетворення страхового продукту на страхову послугу як дієвого інструмента

реалізації політики управління результативністю діяльності страхової компанії. На основі дослідження семантики дефініцій “страхова послуга”, “страхова операція”, “страховий продукт” та їх еволюційного розвитку шляхом виявлення їх взаємозв’язку та взаємовпливу автором розвинуто методологічний підхід до розуміння сутності цих економічних категорій, причому акцент зроблено на специфіці перетворення страхового продукту на страхову послугу та імовірнісному характері цього процесу.

2. Виходячи зі сформованої гіпотези про можливість застосування процесно-орієнтованого підходу до дослідження діяльності страхової компанії, автор стверджує, що сукупність взаємодіючих між собою елементів ланцюга причинно-наслідкових взаємозв’язків процесу перетворення страхових продуктів у страхові послуги шляхом здійснення страхових операцій може розглядатися як загальна виробнича система страхової компанії. У її межах виокремлено виробничі системи першого та другого порядків, що зміщує акценти у структуризації бізнес-процесів в страховій компанії за центрами відповідальності та дозволяє формалізувати граничні просторові межі операційної та виробничої систем страхової компанії за їх функціональним навантаженням, структурою, обсягами управлінської діяльності, методами вирішення управлінських завдань. Визначено методологічні засади реалізації системного підходу до діяльності страхової компанії як складної соціально-економічної системи.
3. Системний підхід до процесів визначення й оцінки конкурентоспроможності страхових компаній обумовлює його розуміння як комплексної порівняльної характеристики, яка відображає рівень переваги сукупності оціночних показників діяльності, що визначають успіх компанії на певному сегменті страхового ринку за певний проміжок часу по відношенню до сукупності показників конкурентів, в основі якої лежить сукупність критеріальних ознак та збалансоване поєднання обраних показників економічної активності, фінансової стійкості, рентабельності, достатності капіталу, соціальних інтересів та фінансово-інвестиційної діяльності страховиків, яка забезпечує загальний економічний ефект та фінансовий результат функціонування страховика. Такий підхід обумовив необхідність коригування сутнісної характеристики економічної категорії “конкурентоспроможність” і на інших рівнях ієрархічно-структурного узагальнення: по відношенню до страхового продукту та страхової послуги.
4. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності страхової компанії має здійснюватися на основі попередньої діагностики за технічними та економічними параметрами, який на відміну від існуючих, базується не лише на оцінці конкурентної позиції через ефективність менеджменту, а відображає результативність діяльності страхової компанії з приводу формування конкурентних переваг в процесі боротьби за платоспроможний попит з урахуванням кон’юнктури страхового ринку та потреб споживачів. Такий підхід передбачає комплексну діагностику динаміки розвитку страхового ринку, роботи

мідл-офісу і страхових посередників, рівня задоволення конкретним страховим продуктом різних груп клієнтів, потреб потенційних клієнтів та основних перешкод при роботі з ними, основних конкурентів. Для оцінки внутрішніх конкурентних переваг страховика розроблено систему показників, що характеризують його фінансово-економічний стан, а для оцінки ефективності діяльності персоналу – механізм оцінки внеску співробітника у досягнення цілей компанії впливу (внеску для клієнтів, інноваційного внеску, фінансового внеску, внеску у внутрішню організацію бізнесу).

5. Страховий ринок є складною багатофакторною динамічною системою, що об'єднує низку взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем: страхових продуктів, тарифів, організації продажів і формування попиту, інфраструктури тощо. Останнім часом у розвитку страхового ринку України намітився цілий ряд позитивних тенденцій, зокрема: зростання обсягів страхових операцій, поява структурних змін на користь добровільного страхування, зростання фінансової надійності страховиків, формування фінансових груп за участю страховиків, експансія іноземного капіталу. До негативних тенденцій розвитку страхового ринку України слід віднести його недокапіталізацію, незбалансованість між окремими видами страхування, недостатність резервів, використання страховиків для оптимізації оподаткування та легалізації коштів, отриманих кримінальним шляхом тощо. Системне дослідження конкурентних позицій провідних страхових компаній України довело, що саме перші двадцять страховиків у рейтингу визначають вектор розвитку страхового ринку в цілому.
6. Одним із дієвих інструментів забезпечення рівня конкурентоспроможності страхової компанії є застосування стратегічного менеджменту та страхового маркетингу. Розвинуті в роботі окремі положення сучасного стратегічного менеджменту та маркетингових методів управління страховою компанією є ще одним кроком на шляху реалізації системного підходу до прийняття управлінських рішень для забезпечення конкурентоспроможного розвитку страхової компанії. З такої позиції управління конкурентоспроможністю страхової послуги має розглядатися як сукупність заходів з системного і постійного її удосконалення та просування до клієнта на основі інструментів комплексу маркетингових комунікацій, а саме: реклами, стимулювання збуту, суспільних зв'язків (PR), персональних продажів, образного іміджу, директ-маркетингу тощо.
7. Точність оцінки конкурентоспроможності страхової послуги буде досягнуто лише за умов системної (з чітко визначеною базою порівняння) оцінки як за "жорсткими" параметрами (відповідність міжнародним і національним стандартам, нормативам, законодавчим актам тощо), так і за "м'якими" (опосередковані якісні характеристики послуги, що визначають особливості її сприйняття споживачами, суб'єктивні порівняльні переваги).
8. Оптимізація структури портфеля страхових послуг є базовою складовою системи управління конкурентоспроможністю страховика. Обґрунтовано, що

максимізація доходу страхової компанії обумовлена оптимальною структурою страхового портфеля, тобто оптимальними частками страхових послуг, основою визначення яких виступають конкурентні переваги. У роботі виконано формалізацію залежності доходу страхової компанії від структури її портфеля на основі врахування відповідних етапів життєвих циклів як компанії, так і окремої послуги.

9. Методичним підґрунтям розробленої автором системи управління конкурентоспроможністю страхової компанії є підхід до оптимізації вибору конкурентної стратегії страховика на підставі визначення співвідношення систематизованих бінарних характеристик її конкурентних переваг, обумовлених зовнішніми та внутрішніми чинниками формування конкурентного середовища на страховому ринку. Виходячи з системного підходу до управління конкурентоспроможністю страховика, оцінку рівня слід здійснювати з урахуванням синергетичного ефекту, який передбачає виділення такого набору характеристик конкурентоспроможності, при якому загальна конкурентна позиція страхової компанії є завжди більшою (або меншою) за суму конкурентних переваг, що забезпечує кожен з виділених чинників.
10. Глобалізаційні процеси на страховому ринку вимагають забезпечення порівнянності при оцінці рівнів конкурентоспроможності страхових компаній, діяльність яких поширена на території різних країн. Ця проблема вирішена в роботі шляхом розробки економіко-математичної моделі, що містить просторову компоненту.
11. Глобальний вплив фактора часу на діяльність ринкових агентів має бути врахований і при оцінці їх конкурентоспроможності. Так, зокрема, в модель моделювання залежності життєвого циклу страхової компанії від стадій життєвих циклів страхових послуг введено часову компоненту, що дозволило формалізувати умови досягнення незнижуваного рівня конкурентоспроможності страхових компаній як граничного значення для отримання можливості продовження життєвого циклу діяльності на страховому ринку. Встановлення необхідних та достатніх умов досягнення страховиком найвищого рівня конкурентоспроможності на відповідному сегменті страховому ринку має слугувати основою при формуванні їх конкурентних стратегій на базі оптимуму конкурентних переваг.
12. Результати здійсненого автором теоретико-аналітичного дослідження впливу фінансової кризи на функціонування страхових компаній у 2008-2009 рр. в Україні та світі складають інформаційне підґрунтя для розвитку науково-методичних засад врахування будь-яких кризових явищ в економіці при забезпеченні розвитку страхового ринку. В докризовий період за рахунок стрімкого зростання страхових премій страхові компанії забезпечували поточні страхові виплати і не звертали увагу на стратегію формування і якість страхових резервів та ліквідність власних активів. В умовах фінансової нестабільності протягом останніх двох років така політика страхових компаній лише посилила негативний вплив на стабільність їх функціонування. Крім

цього, особливо гострою постала проблема випереджаючого зростання валових страхових виплат та збільшення їх рівня, яке відбулось в результаті погіршення економічної ситуації в Україні. Авторський підхід до прогнозування базових та похідних показників результативності діяльності страхового ринку дозволив визначити причини та спрогнозувати кількісні параметри циклічних і сезонних коливань параметрів страхового ринку. Обґрунтовано роль та значення Держфінпослуг у стабілізації ситуації на страховому ринку України шляхом систематизації основних напрямків державного регулювання та нагляду щодо подолання негативних наслідків впливу фінансової кризи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Кравчук Г. В. Конкурентоспроможність і розвиток страхового ринку України [текст] : монографія / Г. В. Кравчук. – Чернігів : МНТУ ЧПБіП, 2009. – 346 с.
2. Kozmenko S. Development trends of Ukrainian insurance market since its formation and during the financial crisis / Kozmenko S., Kozmenko O., Kravchuk H. // World financial crisis: causes, consequences, ways of overcoming – Sumy: Publishing Company “Business Perspectives”. – 2009. – P. 149–161. *Особистий внесок* : визначено тенденції розвитку діяльності провідних страховиків з врахуванням впливу фінансової кризи на результати їх діяльності.
3. Кравчук Г. В. Регіональний маркетинг в системі управління економічними процесами : монографія / Г. В. Кравчук. – К. : Національний авіаційний університет, 2006. – 286 с.
4. Козьменко О. В. Роль страхових компаній в інвестиційному забезпеченні соціально-економічного розвитку міста Суми // В кн.: Інструменти інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук Т. А. Васильєвої / О. В. Козьменко, Г. В. Кравчук, О. В. Меренкова, А. О. Бойко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – С. 245–253. *Особистий внесок*: виокремлено роль конкуренції на страховому ринку у формуванні інвестиційного потенціалу соціально-економічного розвитку.
5. Козьменко О. В. Моделювання конкурентоспроможності страхових компаній з використанням синергетичного підходу // Управление социально-экономическими системами: проблемы и решения : монографія / под общ. редакцией Е. В. Мартяковой / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова, Г. В. Кравчук. – Донецк : ГВУЗ “ДонНТУ”, 2009. – С. 620–622. *Особистий внесок*: визначено особливості моделювання конкурентоспроможності страхових компаній з використанням синергетичного підходу

Статті у наукових фахових виданнях

6. Кравчук Г. В. Підходи до оцінки конкурентоспроможності страхової послуги, як елементу комплексної оцінки страхової фірми // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3. – С. 87–91.
7. Козьменко О. В. Тенденції розвитку світових фінансів та їх врахування при реструктуризації фінансової системи України / О. В. Козьменко, Г. В. Кравчук, Д. М. Дмитренко // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – № 2 (52). – С. 336–338. *Особистий внесок*: визначено роль та специфіку діяльності рейтингових агенцій у розвитку світової фінансової системи.
8. Кравчук Г. В. Формування відносних показників для прогнозування діяльності страхового ринку України / Г. В. Кравчук // Вісник УАБС НБУ. – 2010. – № 1(28). – С. 118–124.
9. Кравчук Г. В. Виявлення сезонних та циклічних складових розвитку страхового ринку України / Г. В. Кравчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 28. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – С. 244–250.
10. Kozmenko O. Consequences of the financial crisis for the insurance markets of the world and Ukraine / O. Kozmenko, H. Kravchuk // Journal of Insurance Markets and Companies: Analyses and Actuarial Computations International Research, – 2010. – Volume 1, Issue 2. – P. 7–15. *Особистий внесок*: визначено фактори впливу на зміну структури страхових платежів та виплат за видами страхування.
11. Kozmenko O. Forecasting of principal directions of Ukrainian insurance market development based on German insurance market indices / O. Kozmenko, O. Merenkova, A. Boyko, H. Kravchuk // Innovative Marketing. – Volume 5, Issue 4, 2009. – P. 51–54. *Особистий внесок*: проаналізовано та систематизовано результативні показники діяльності страховиків.
12. Кравчук Г. В. Формування конкурентних стратегій страхових компаній на базі конкурентних переваг / Г. В. Кравчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету (Економічні науки). – Житомир : ЖДТУ, 2009. – № 4 (50). – С. 244–247.
13. Кравчук А. В. Оценка конкурентоспособности страховых компаний в разрезе глобализации рынка финансовых услуг / Г. В. Кравчук // Бизнес-информ. – 2009. – № 12 (2). – С. 56–58.
14. Козьменко О. В. Оцінка рівня конкурентоспроможності страхової компанії на основі синергетичного підходу та математичної формалізації конкурентних переваг / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова, Г. В. Кравчук // Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. – Ірпінь. – 2009. – № 2. – С. 141–147. *Особистий внесок*: запропоновано формування матриці конкурентних переваг страхових компаній.
15. Кравчук Г. В. Моделювання залежності життєвого циклу страхової компанії від стадій життєвих циклів страхових послуг / Г. В. Кравчук // Проблеми

- теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу / Міжнародний збірник наукових праць. – Житомир : ЖДТУ, 2009. – Вип. 3 (15). – С. 148–151.
16. Кравчук Г. В. Моделювання конкурентоспроможності страхових компаній (синергетичний підхід) / Г. В. Кравчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Випуск 26. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – С. 233–238.
  17. Кравчук Г. В. Вплив фінансової кризи на life та non-life страхування в різних регіонах світу / Г. В. Кравчук // Вісник УАБС НБУ. – 2009. – № 2 (27). – С. 99–104.
  18. Кравчук Г. В. Перспективи розвитку страхового ринку України після фінансової кризи / Г. В. Кравчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 27. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – С. 178–184.
  19. Кравчук Г. В. Функціональний інструментарій фінансового планування та особливості його застосування на підприємствах за сучасних умов господарювання / Г. В. Кравчук // Економіка: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць ДНУ. – 2004. – № 192. – С. 1094–1100.
  20. Кравчук Г. В. Формування інноваційної моделі розвитку регіональної економіки / Г. В. Кравчук // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : Наук. журнал. – Вип. 1 / голов. ред. О. П. Степанов. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2006. – С. 224–233.
  21. Юшин С. О. Концептуалізація проблем становлення факторингу в Україні / С. О. Юшин, Г. В. Кравчук // Вісник Чернігівського державного технологічного університету, 2005. – № 23. – С. 62–73. *Особистий внесок*: запропоновано визначення етапів становлення та розвитку класифікації факторингу.
  22. Кравчук Г. В. Сутнісні ознаки виробничого процесу та їх концептуалізація / Г. В. Кравчук // Економіка: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць. Випуск 213: В 6 т. Том II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 312–318.
  23. Кравчук Г. В. Методологічні аспекти визначення категорії “виробнича система” / Г. В. Кравчук // Економіка: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць. Випуск 214: В 4 т. Том 1. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – С. 187–194.
  24. Кравчук Г. В. Систематизація принципів організації виробничого процесу / Г. В. Кравчук // Економіка: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць. Випуск 215 : В 4 т. Том III. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – С. 932–941.
  25. Кравчук Г. В. Підприємство як основа суспільного виробництва / Г. В. Кравчук // Економіка: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць. Випуск 211: В 4 т. Том 1. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – С. 300–306.

26. Кравчук Г. В. Механізм функціонування виробничих підприємств / Г. В. Кравчук // Вісник Чернігівського державного технологічного університету : збірник. – Чернігів : ЧДТУ, 2006. – № 27. – С. 53–62.
27. Кравчук Г. В. Концептуалізація траєкторії розвитку теорії організації виробництва / Г. В. Кравчук // Всеукраїнський науковий журнал “Сіверянський літопис”. – 2006. – № 2. – С. 125–129.
28. Кравчук Г. В. Вдосконалення системи формування регіонального маркетингу / Г. В. Кравчук // Вісник Чернігівського державного технологічного університету : збірник. – Чернігів : ЧДТУ, 2007. – № 29. – С. 41–49.

Публікації у збірниках матеріалів конференцій

29. Кравчук Г. В. Страхування туристичної діяльності: механізм реалізації в контексті функціонування Єврорегіона “Дніпро” / Г. В. Кравчук, С. В. Кравчук // Матеріали Міжнародної конференції. – Чернігів – 2004. – С. 58–59. *Особистий внесок*: визначено перспективність розвитку страхування туристичної діяльності в рамках євроінтеграційних процесів.
30. Кравчук Г. В. Напрямки розвитку фінансової інфраструктури регіону / Г. В. Кравчук // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції “Наука і освіта “2005”. – Дніпропетровськ – 2005. – С. 61–62.
31. Кравчук Г. В. Страхування життя – додаткова мотивація та соціальний захист працівників підприємств / Г. В. Кравчук, С. В. Кравчук // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції “Динаміка наукових досліджень” 2005”. Том 8. Фінансові відносини. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – С. 21–24. *Особистий внесок*: визначено перспективність розвитку страхування життя в контексті розвитку соціального захисту населення.
32. Тканко В. М. Формування механізму застосування маркетингового інструментарію в ринковій діяльності підприємства / В. М. Тканко, Г. В. Кравчук // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції “Освіта і наука без границь “2005”. – Дніпропетровськ, 2005. – Т. V. – С. 3–5. *Особистий внесок*: розроблено системний підхід до використання маркетингового інструментарію у діяльності підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності.
33. Кравчук А. В. Метод относительной оценки конкурентоспособности страховщика / А. В. Кравчук // Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України : проблеми науки та практики [Текст] : Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 26–27 листопада 2009 р. – Х. : ФОП Лібуркіна Л. М.; ВД “ІНЖЕК”, 2009. – С.63–64.
34. Кравчук Г. В. Залучення страхових компаній до євроінтеграційних процесів за допомогою перестрахування / Г. В. Кравчук, О. В. Меренкова, О. О. Кругловенко // Управління фінансами в умовах вступу до СОТ [Текст] : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 жовтня 2009 р.). – Х. : ХНЕУ, 2009. – С. 81–82. *Особистий внесок*: визначено сучасні тенденції та передумови розвитку ринку страхових послуг.

35. Козьменко О. В. Моделювання конкурентоспроможності страхових компаній з використанням синергетичного підходу / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова, Г. В. Кравчук // *Современные проблемы управления производством [Текст] : тезисы докладов IV Международной научно-практической конференции (22–23 октября 2009 г.)*. – Донецк : ГВУЗ “ДОННТУ”, 2009. – С. 197–200. *Особистий внесок*: запропоновано застосування принципу емерджентності складних систем для побудови моделі оцінки конкурентоспроможності страховиків.
36. Кравчук Г. В. Ризик-менеджмент, як складова формування конкурентних переваг страхової компанії / Г. В. Кравчук, О. М. Пахненко // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (12–13 листопада 2009 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”*. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – Т. 2. – С. 114–116. *Особистий внесок*: визначено вплив фінансової кризи на зміни у системі оцінки ризику діяльності страховиків
37. Козьменко О. В. Оцінка рівня конкурентоспроможності страхової компанії на основі синергетичного підходу та математичної формалізації конкурентних переваг / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова, Г. В. Кравчук // *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів” (17–21 лютого 2010 року)*. – Частина 1. – Ірпінь : Національний університет ДПС України. – 2010. – С. 383–385. *Особистий внесок*: запропоновано використання бінарних характеристик при формуванні моделі оцінки конкурентоспроможності страховиків.
38. Кравчук Г. В. Визначення “страхової виробничої системи” / Г. В. Кравчук // *Соціально-економічний розвиток України і її регіонів: проблеми науки і практики : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (27–28 травня 2010 р.)*. – Харків : ФОП Александрова К. М.; ВТД “ІНЖЕК”, 2010. – С. 195–197.
39. Кравчук Г. В. Діяльність посередників на страховому ринку України / Г. В. Кравчук // *Комплексна безпека підприємницької діяльності: економіко-правові засади, інформаційно-технічні заходи, стратегія формування та перспективи розвитку : збірник матеріалів IV міжвузівської науково-практичної конференції ЧІБіП МНТУ*. – Чернігів : Видавництво ЧДІП СТП. – 2010. – С. 99-102.

Навчальні посібники

40. Сич Є. М. Інвестиційна діяльність : навчальний посібник / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Г. В. Кравчук. – К. : Видавництво “Аспект–Поліграф”, 2003. – 352 с. (*Рекомендовано МОН України*). *Особистий внесок*: викладено концепції

птуальні основи реалізації інвестиційної діяльності та методології оцінки ефективності реальних та фінансових інвестицій.

41. Сич Є. М. Управлінський аналіз діяльності суб'єктів господарювання / Є. М. Сич, Г. В. Кравчук, В. П. Ільчук. – К.: Видавництво “Аспект–Поліграф”, 2003. – 208 с. *Особистий внесок*: визначено концептуальні засади маркетингу у фінансово-управлінському аналізі діяльності підприємств та запропоновано впровадження системи контролінгу.
42. Кравчук Г. В. Податковий менеджмент: навчальний посібник / Г. В. Кравчук, С. М. Шкарлет. – Чернігів: ЦНТЕІ, 2005. – 277 с. (*Рекомендовано МОН України*). *Особистий внесок*: сформовано концепцію реалізації податкового менеджменту на різних рівнях та специфіку адміністрування податків.
43. Аналіз фінансового стану промислових підприємств: навч. посібник / Кер. і наук. ред. проф. С. М. Шкарлет, Г. В. Кравчук. – 2-ге, допов. та перероб. – К.: МНТУ ЧПБіП, 2009. – 292 с. (*Рекомендовано МОН України*). *Особистий внесок*: визначено методику оцінки фінансового стану промислових підприємств.

АНОТАЦІЯ

Кравчук Г.В. Методологічні засади управління конкурентоспроможністю страхових компаній. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2010.

Дисертація присвячена розробці теоретико-методологічних засад управління конкурентоспроможністю страхових компаній.

Визначено концептуальні основи формування системного підходу до аналізу операційної діяльності страхової компанії через адаптацію базисних понять страхування, а саме: “страховий продукт”, “страхова операція”, “страхова послуга”. Досліджено методологічні засади реалізації системного підходу до визначення і оцінки конкурентоспроможності страхової компанії шляхом дослідження системи побудови рейтингів, адаптації трактування сутності конкуренції на страховому ринку та конкурентоспроможності страхової компанії та страхової послуги. Обґрунтовано доцільність дослідження та формування системного підходу до комплексного аналізу конкурентоспроможності страхової послуги. Досліджено динаміку розвитку страхового ринку України через визначення конкурентних позицій провідних страхових компаній шляхом порівняння результативних параметрів їх діяльності. Проаналізовано динаміку розвитку та визначено специфіку діяльності на страховому ринку life та non-life страхових компаній, зокрема через вплив наслідків фінансової кризи. Запропоновано застосування страхового маркетингу і стратегічного менеджменту при наданні страхових послуг і оцінці конкурентоспроможності страхової компанії, запро-

поновано методику формування інтегрального показника оцінки конкурентоспроможності страховиків. Обґрунтовано методологію застосування моделювання в оцінці конкурентоспроможності на страховому ринку з застосуванням економіко-математичного апарату шляхом формування багатопросторової моделі. Розроблено науково-методичні підходи до визначення впливу кризових явищ в економіці на розвиток страхового ринку з використанням моделей прогнозування складових елементів та коефіцієнтів, що відображають наслідки змін у діяльності страховиків.

Ключові слова: страхування, страхова операція, страхова послуга, страховий продукт, страховий ринок, страхові компанії, рейтинг, конкуренція, конкурентоспроможність, фінансова криза, страховий маркетинг, оптимізація, моделювання.

АННОТАЦИЯ

Кравчук А.В. Методологические основы управления конкурентоспособностью страховых компаний. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2010.

В диссертации исследованы теоретико-методологические основы управления конкурентоспособностью страховых компаний.

Определены значение и сущность трансформации категорий “страховой продукт”, “страховая операция”, “страховая услуга” путем формирования нового подхода к их адаптации в производственной системе страховых компаний через формирование двух взаимосвязанных элементов функционирования, что позволило рассмотреть производственную и операционную системы страховиков.

Определены концептуальные направления формирования системного подхода к определению и оценке конкурентоспособности страховых компаний путем проведения анализа базовых понятий конкуренции и конкурентоспособности, разработки методики определения конкурентоспособности и конкурентной позиции страховой организации и страховой услуги. Инструментами реализации концепции оценивания конкурентоспособности выступают рейтинговые методы и интегральные показатели, позволяющие системно оценить интегрированный результат деятельности страховиков на рынке с учетом качественных показателей конкурентоспособности страховой услуги.

Проанализировано современное и ретроспективное состояние страхового рынка как составного элемента финансовой системы страны в условиях формирования рыночной экономики и под влиянием финансового кризиса. Рассмотрено взаимодействие страхового и финансового рынков через формирование финансовых потоков. Проведено исследование конкурентных позиций ведущих страховых компаний на страховом рынке Украины через систематизацию пока-

зателей страховых премий, страховых выплат, формирования резервов, определения уровня концентрации и в разрезе life и non-life страхования.

Проведено исследование и доказана целесообразность использования страхового маркетинга и стратегического менеджмента при предоставлении страховых услуг и оценке конкурентоспособности страховиков. Сформированы методические подходы к оценке конкурентоспособности страховой компании и страховой услуги путем адаптации этой методики к современным тенденциям и требованиям развития страхового рынка. При проведении научного исследования усовершенствовано значение категорий “конкуренция на страховом рынке”, “конкурентоспособность страховой компании”, “конкурентоспособность страховой услуги”.

Сформированы концептуальные направления развития научно-методических подходов к оценке конкурентоспособности на страховом рынке с использованием экономико-математического аппарата путем формирования пространственных моделей на основе бинарных показателей, которые позволили формализовать конкурентные преимущества страховых компаний по необходимому признаку.

Разработана методика оптимизации внутренних факторов деятельности страховых компаний для оценки их конкурентоспособности с учетом граничных условий внешней среды, которая позволила сформулировать и решить задачу линейного программирования нахождения оптимальной стратегии для конкретной экономической системы путем комбинации разного набора страховых услуг в портфеле компании при помощи симплекс-метода и выбора векторов, один из которых вводится, а другой выводится из базиса, что позволило в качестве базовой концепции использовать метод Жордана-Гаусса.

Доказано, что использование модельной зависимости жизненного цикла страховой компании от стадии жизненного цикла страховых услуг с учетом использования конкурентных преимуществ является эффективным механизмом повышения качественных параметров при оценке конкурентоспособности страховиков.

Результатом оценки последствий финансового кризиса для страховых рынков разных стран и страховых компаний стала разработка рекомендации и систематизация проблематики и перспективности развития страхового рынка Украины. Обоснованы концептуальные направления прогнозирования результативных параметров деятельности страховых компаний путем построения кореллограмм сублимированных показателей.

Ключевые слова: страхование, страховая операция, страховой продукт, страховая услуга, страховой рынок, страховые компании, рейтинг, конкуренция, конкурентоспособность, финансовый кризис, страховой маркетинг, оптимизация, моделирование.

SUMMARY

Kravchuk A.V. Methodological foundations of the competitiveness of insurance companies. – Manuscript.

Dissertation for the acquisition of the scientific degree of Doctor of Economic Sciences in the speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – State higher educational institution “the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2010.

The thesis is devoted to the development of theoretical and methodological foundations for the management of competitiveness in insurance companies.

The thesis determines the conceptual foundations for the formation of a systematic approach to the analysis of insurance companies' activity through the adaptation of the categorical basis for “insurance product”, “insurance transaction”, “insurance services”. It studies the methodological basis of the systematic approach to the definition and assessment of competitiveness of insurance companies by examining the system of ratings' structure, interpretation of the essence of competition on the insurance market and the competitive ability of insurance companies and insurance services. It substantiates the necessity of research and the formation of a systematic approach to the comprehensive analysis of competitiveness of insurance services. It studies the dynamics of Ukraine's insurance market through the definition of competitive positions of the leading insurance companies by comparing the effective parameters of their activities. It analyzes the dynamics of development and determines the specific character of the activity of life and non-life insurance companies on the insurance market, particularly through the impact of the financial crisis. It offers the use of insurance marketing and strategic management in the provision of insurance services and assessment of competitiveness of insurance companies, as well as the methodology for the formation of an integrated ratio for the estimation of insurers' competitiveness. It substantiates the use of the modeling methodology in assessing the competitiveness of the insurance market using the economic and mathematical apparatus by forming a multi-dimensional model. It develops the scientific and methodological approaches to the assessment of the impact of economic recessions on the development of insurance market with the use of models for the forecasting of ratios, which reflect the changes in the insurers' activity.

Key words: insurance, insurance operations, insurance services, insurance products, insurance market, insurance companies, ratings, competition, competitiveness, insolvency, financial crisis, insurance marketing, optimization, modeling.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, доцент
Козьменко Ольга Володимирівна

Підписано до друку 14.10.2010.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 1,9.
Гарнітура Times. Тираж 120 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
Адреса: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160

